

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

İctimai Sektor üçün 29 Nəli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı

“MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ”

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

MÜNDƏRİCAT

	Maddələr
Ümumi müddəalar.....	1-2
Məqsəd və tətbiq sahəsi.....	3-9
Əsas anlayışlar.....	10-11
Əlaqədar törəmə alətləri.....	12-16
Tanınma və tanınmanın dayandırılması.....	17-45
İlkin tanınma.....	17
Maliyyə aktivinin tanınmasının dayandırılması.....	18-40
Tanınmanın dayandırılması meyarlarına cavab verən köçürmələr.....	27-31
Tanınmanın dayandırılması meyarlarına cavab verməyən köçürmələr.....	32
Köçürülmüş aktivlərdə davamlı iştirak.....	33-38
Bütün köçürmələr.....	39-40
Maliyyə aktivinin mütəmadi alış-satış əməliyyatları.....	41
Maliyyə öhdəliyinin tanınmasının dayandırılması.....	42-45
Qiymətləndirmə.....	46-77
Maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin ilkin qiymətləndirilməsi.....	46-47
Maliyyə aktivlərinin növbəti qiymətləndirilməsi.....	48-49
Maliyyə öhdəliklərinin növbəti qiymətləndirilməsi.....	50
Ədalətli dəyərin nəzərə alınması.....	51-52
Təkrar təsnifat.....	53-61
Mənfəət və zərərlər.....	62-64
Maliyyə aktivləri üzrə dəyərdən düşmə və ümitsiz borclar.....	65-77
Amortizasiya edilmiş dəyəri ilə uçota alınan maliyyə aktivləri.....	70-72
İlkin dəyərlə uçota alınan maliyyə aktivləri.....	73
Satıla bilən maliyyə aktivləri.....	74-77
Hedcinq.....	78-111
Hedcinq alətləri.....	79-84
İxtisaslaşan alətlər.....	79-80
Hedcinq alətlərinin təyinatı.....	81-84
Hedcinq edilmiş maddələr.....	85-92
İxtisaslaşan maddələr.....	85-87
Maliyyə maddələrinin hedcinq edilmiş maddələr kimi təyin olunması.....	88-89
Qeyri-maliyyə maddələrinin hedcinq edilmiş maddələr kimi təyin olunması.....	90
Maddələr qrupunun hedcinq edilmiş maddələr kimi təyin olunması.....	91-92
Hedcinq zamanı uçot.....	93-111
Ədalətli dəyərin hedcinqi.....	97-103
Pul vəsaitlərinin hərəkətinin hedcinqi.....	104-110
Xalis investisiyaların hedcinqi.....	111
Keçid müddəaları.....	112-121
Qüvvəyə minmə tarixi.....	122-123

Ümumi müddəalar

Отформатировано: не выделено цветом

1. Bu standart «Mühasibat Uçotu haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq hazırlanmışdır və "Maliyyə Alətləri: Tanınma və Qiymətləndirmə" adlı İctimai Sektor üçün 29 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına əsaslanmışdır.
2. Bu standart, Uçot Qaydaları və İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotu Standartlarının Tətbiqi üzrə Şərhlər və Tövsiyyələrdə öz əksini tapmış əlavə müddəalar nəzərə alınmaqla tətbiq olunmalıdır.

Məqsəd və tətbiq sahəsi

3. Bu Standartın məqsədi maliyyə aktivləri, maliyyə öhdəlikləri və qeyri-maliyyə maddələrinin alınması və satılması üçün bəzi müqavilələrin uçota alınması və qiymətləndirilməsi üçün prinsipləri yaratmaqdır. Maliyyə alətləri haqqında məlumatın təqdim edilməsi üçün tələblər "Maliyyə alətləri:Təqdimat" adlı İctimai Sektor üçün 28 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında ifadə olunmuşdur. Maliyyə alətləri haqqında məlumatın açıqlanması üçün tələblər "Maliyyə alətləri: Məlumatın açıqlanması" adlı İctimai Sektor üçün 30 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında ifadə olunmuşdur.
4. **Bu Standart aşağıdakılar istisna olmaqla bütün təşkilatlar tərəfindən bütün növ maliyyə alətlərinə tətbiq edilməlidir:**
  - (a) "Fərdi maliyyə hesabatları" adlı 34 №-li, "Konsolidə edilmiş maliyyə hesabatları" adlı 35 №-li, "Asılı təsərrüfat cəmiyyətlərinə və birgə müəssisələrə investisiyaların uçotu" adlı 36 №-li İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına əsasən uçota alınan törəmə və asılı təşkilatlardakı və birgə fəaliyyətlərdəki iştirak payları. Lakin, bəzi hallarda, 34, 35 və ya 37 №-li İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları təşkilatların törəmə və asılı təşkilatlardakı və birgə fəaliyyətlərdəki iştirak paylarını bu Standarta əsasən uçota almasını tələb edir və ya ona icazə verir. Təşkilatlar bu Standartı həmçinin, törəmə və asılı təşkilatlardakı və birgə fəaliyyətlərdəki iştirak payları üzrə bütün törəmə alətlərinə tətbiq etməlidirlər (həmin törəmə alətləri İctimai Sektor üçün 28 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında göstərilən "kapital aləti" anlayışına uyğun gəlmirsə);
  - (b) "İcarə" adlı İctimai Sektor üçün 13 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının tətbiq edildiyi icarələr üzrə hüquqlar və öhdəliklər. Buna baxmayaraq:
    - (i) İcarəyə verən tərəfindən uçota alınmış icarə daxilolmaları bu Standartın tanınmanın dayandırılması və dəyərdən düşmə müddəalarına aid edilməlidir (bax: 18-40, 65, 66, 70-ci maddələri);
    - (ii) İcarədar tərəfindən uçota alınmış maliyyə lizinqi ödənişi bu Standartın tanınmanın dayandırılması müddəalarına aid edilməlidir (bax: 42-45-ci maddələri); və
    - (iii) İcarələr ilə əlaqədar olan törəmə alətlər bu Standartın əlaqədar törəmə alətlər müddəasına aid edilməlidir (bax: 12-16-cı maddələri).

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

- (c) "İşçilərin mükafatlandırılması" adlı İctimai Sektor üçün 25 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartının tətbiq olunduğu işçilərin mükafatlandırılması planları üzrə təşkilatların hüquqları və öhdəlikləri;
- (d) İctimai Sektor üçün 28 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartındakı kapital alətlər anlayışına uyğun gələn təşkilat tərəfindən buraxılmış maliyyə alətləri (opsionlar və variantlar daxil olmaqla) və ya həmin standartın 16 və 17-ci və ya 18 və 19-cu maddələrinə əsasən kapital aləti kimi təsnifləşdirilməli olan alətlər. Buna baxmayaraq, bu cür kapital alətlərin sahibi bu Standartı yuxarıda göstərilən (a) bəndindəki istisnaya uyğun gəlməyən alətlərə tətbiq edə bilər;
- (e) Aşağıdakı müqavilərdən yaranan hüquqlar və öhdəliklər:
- (i) 11-ci maddədəki maliyyə təminatı müqavilənin tərifinə uyğun gələn sığorta müqaviləsi üzrə yaranan iddiaçının hüquq və öhdəlikləri olmayan sığorta müqavilələri; və ya
- (ii) Öz ixtiyarına buraxılmış iştirak xüsusiyyətinə malik sığorta müqavilələrini tənzimləyən yerli və beynəlxalq mühəsibat uçotu standartların əhatə etdiyi müqavilələr.
- Bu standart törəmə alətin özü sığorta müqaviləsi olmadığı təqdirdə, belə müqaviləyə daxil olmuş törəmə alətlərə tətbiq edilir (bax: 12-16-cı maddələr). Təşkilat bu standartı maliyyə təminatı müqavilələrinə tətbiq edir, lakin emitentin tanınma və qiymətləndirmə məqsədi ilə digər yerli və milli mühəsibat standartını tətbiq edərsə, onda təşkilat da həmin standartı tətbiq etməlidir. Yuxarıda əks olunan (i) maddəsinə baxmayaraq təşkilat maliyyə riski olan digər sığorta müqavilələrinə də bu standartı tətbiq edə bilər.
- (f) Gələcəkdə təşkilatların birləşməsi ilə nəticələnəcək alıcı və satıcı tərəflər arasında bağlanmış hər hansı forvard müqavilə. Müqavilənin müddəti adi şəraitdə belə əməliyyatı həyata keçirmək üçün tələb olunan vaxtdan artıq olmamalıdır;
- (g) 6-cı maddədə təsvir olunan kredit öhdəlikləri istisna olmaqla, digər kredit öhdəlikləri. Kredit öhdəliklərinə malik olan emitent bu Standartın tətbiq sahəsinə daxil olmayan kredit öhdəlikləri ilə bağlı üzrə İctimai Sektor üçün 19 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartını tətbiq edəcəkdir. Bununla belə, bütün kredit öhdəlikləri bu Standartın tanınmanın dayandırılması müddəaları ilə tənzimlənir. (bax: 18-45-ci maddələri);
- (h) Bu Standartın 6-8-ci maddələrinin tətbiq sahəsinə daxil olan müqavilələr istisna olmaqla yerli və beynəlxalq mühəsibat uçotu standartların tətbiq edildiyi pay alətləri əsasında ödəmə əməliyyatları üzrə maliyyə alətləri, müqavilələr və öhdəliklər;
- (i) "Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər" adlı İctimai Sektor üçün 19 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına uyğun olaraq öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün tələb olunan təşkilatın xərclərinin əvəzinin ödənilməsi üçün ödəmələr ilə bağlı qiymətləndirilmiş öhdəlik kimi tanınan və ya İctimai Sektor üçün 19 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına uyğun olaraq əvvəlki dövr ərzində tanınmış hüquqlar;

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

- (j) “Qeyri – kommersiya əməliyyatları üzrə gəlirlər (Vergilər və transfertlər)” adlı İctimai Sektor üçün 23 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına uyğun olaraq qeyri – kommersiya əməliyyatlarından yaranan hüquq və öhdəliklərin ilkin tanınması və qiymətləndirməsi
5. Bu Standartın tətbiq sahəsinə daxil olan kredit öhdəlikləri aşağıdakılardır:
- a) Mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyərlə hesablanmış maliyyə öhdəlikləri kimi təşkilat tərəfindən təyin olunan kredit öhdəlikləri. Başlanğıcdan dərhal sonra öz kredit öhdəliklərindən irəli gələn aktivlərin satışı ilə bağlı keçmişdə təcrübəsi olan təşkilat eyni tipli bütün kredit öhdəliklərinə bu Standartı tətbiq edəcəkdir;
  - b) Xalis nağd şəklində olan və ya digər maliyyə alətinin qəbulu və emissiyası ilə ödənilə bilən kredit öhdəlikləri. Bu kredit öhdəlikləri törəmə alətlərdir. Kreditin sadəcə hissələr ilə ödənilməsinə görə o, tam xalis ödənilmiş hesab olunmur (məsələn, ipoteka tikintisi ilə bağlı kredit tikintinin inkişaf tempindən asılı olaraq hissələrlə ödənilir);
  - c) Bazar faizindən aşağı kredit təmin edən öhdəliklər. 50(d) maddəsi bu kredit öhdəliklərindən irəli gələn öhdəliklərin sonrakı qiymətləndirməsini əks etdirir.
6. Bu Standart təşkilatın gözlənilən alış, satış və ya istifadə tələblərinə uyğun olaraq qeyri-maliyyə maddəsinin əldə edilməsi və qəbulu üçün daxil edilmiş və saxlanmaqda davam edən müqavilələr istisna olmaqla xalis nağd şəklində olan qeyri-maliyyə maddəsini və ya digər bir maliyyə aləti və yaxud da maliyyə alətlərinin mübadiləsini almaq və ya satmağı əks etdirən müqavilələrə (həmin müqavilələr maliyyə alətləri olduqları təqdirdə) tətbiq edilməlidir.
7. Xalis nağd şəklində olan qeyri-maliyyə maddəsini və ya digər bir maliyyə alətini və yaxud da maliyyə alətlərinin mübadiləsini almaq və ya satmaq üçün müqavilənin bağlanması müxtəlif yolları var. Onlara daxildir:
- (a) Müqavilənin şərtləri hər iki tərəfə onu xalis nağd şəklində və ya digər bir maliyyə aləti və yaxud da maliyyə alətlərinin mübadiləsi ilə bağlamağa icazə verdiyi halda;
  - (b) Müqavilənin şərtlərində onun xalis nağd şəklində və ya digər bir maliyyə aləti və yaxud da maliyyə alətlərinin mübadiləsi ilə bağlamaq imkanı aydın olmayanda, lakin təşkilatın oxşar müqavilələri xalis nağd şəklində və ya digər bir maliyyə aləti və yaxud da maliyyə alətlərinin mübadiləsi ilə bağlamaq təcrübəsi olduqda (tərəflərdən birinin əvəzləşdirilmiş müqavilə bağlaması və ya müqavilənin yerinə yetirilməsi və ya vaxtının bitməsindən qabaq onu satması ilə);
  - (c) Oxşar müqavilələr üçün, təşkilatın təchizatı qəbul etmək və qiymətdə qısa müddətli qalxıb-enmələrdən və ya dilerin marjasından (fərqişdən) mənfəət yaratmaq məqsədilə təqdim edilmədən sonra qısa dövr ərzində bunu satmaq təcrübəsi olan zaman; və
  - (d) Müqavilə obyektini olan qeyri-maliyyə maddəsinin hazır şəkildə nağd pula çevrilə bildiyi zaman.
- (b) və ya (c) bəndlərinin tətbiq edildiyi müqavilə təşkilatın gözlənilən alış, satış və ya istifadə tələblərinə uyğun olaraq qeyri-maliyyə maddəsinin qəbulu və təqdim edilməsi məqsədilə bağlanmır və nəticə etibarilə bu Standartın tətbiq sahəsi çərçivəsindədir. 6-cı maddə tətbiq olunan digər müqavilələr təşkilatın gözlənilən alış, satış və ya istifadə tələblərinə uyğun olaraq qeyri-maliyyə predmetinin qəbulu və təqdim edilməsi məqsədilə saxlanmaqda davam edərək

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

bağlanıb-bağlanılmamasını və nəticə etibarlı ilə onların bu Standartın tətbiq sahəsi çərçivəsində olub-olmamasını müəyyən etmək üçün qiymətləndirilir.

8. Xalis nağd şəklində olan qeyri-maliyyə maddəsini və ya digər bir maliyyə alətini və yaxud da maliyyə alətlərinin mübadiləsini almaq və ya satmaq üçün yazılı opsiya 7-ci maddənin (a) və ya (d) bəndlərinə uyğun olaraq bu Standartın tətbiq sahəsi çərçivəsindədir. Bu cür müqavilə təşkilatın gözlənilən alış, satış və ya istifadə tələblərinə uyğun olaraq qeyri-maliyyə maddəsinin qəbulu və təqdim edilməsi məqsədilə bağlanıla bilməz.
9. **Bu standart İctimai Sektor təşkilatlarına, bələdiyyə orqanlarına və büdcədən kənar fondlara tətbiq edilir.**

Əsas anlayışlar

10. İctimai Sektor üçün 28 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartının 10-cu maddəsində müəyyən edilmiş terminlər bu Standartda orada göstərilmiş mənalarda işlədilir. İctimai Sektor üçün 28 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartı aşağıdakı terminləri müəyyən edir:

- Maliyyə aləti;
- Maliyyə aktiv;
- Maliyyə öhdəliyi;
- Kapital aləti

və bu anlayışların tətbiqi ilə bağlı təlimatı təmin edir.

11. **Aşağıdakı terminlər bu Standartda müvafiq müəyyən edilmiş mənalarda işlədilir:**

Törəmə alət anlayışı

Törəmə alət bu Standartın (bax: 3-8-ci maddələr) tətbiqi sahəsi çərçivəsində aşağıda göstərilmiş hər üç xüsusiyyətə birgə malik olan maliyyə aləti və ya digər müqavilədir:

- (a) **Onun dəyəri müəyyən edilmiş faiz dərəcəsi, maliyyə alətinin qiyməti, əmtəə qiyməti, xarici valyuta məzənnəsi, qiymətlər və ya tariflər indeksi, kredit reytingi və ya kredit indeksi və yaxud digər dəyişənlərdə dəyişikliklərə cavab olaraq dəyişir. Bu ancaq müqavilənin hər hansı tərəfinə xüsusi olaraq aid olmayan (bəzən "əsas" adlanır) qeyri-maliyyə dəyişənləri əhatə edir;**
- (b) **Bazar amillərində dəyişikliklərə oxşar cavab verməsi gözlənilən müqavilələrin digər növləri üçün tələb edilə biləcəyindən daha az ilkin xalis investisiya tələb edir və ya ümumiyyətlə ilkin xalis investisiya tələb etmir; və**
- (c) **Gələcək tarixdə ödənilir.**

Maliyyə alətlərinin dörd kateqoriyası ilə bağlı anlayışların müəyyənləşdirilməsi

Mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış maliyyə aktiv və ya maliyyə öhdəliyi aşağıdakı şərtlərdən birinə uyğun gələn maliyyə aktiv və ya maliyyə öhdəliyidir:

- (a) **Satış üçün saxlanılmış kimi təsnifləşdirilən maliyyə aktiv və ya öhdəliyi. Maliyyə aktiv və ya maliyyə öhdəliyi aşağıdakı şərtlərdən birinə cavab verərsə, satış üçün saxlanılmış kimi təsnifləşdirilir:**

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

- (i) Prinsipial olaraq yaxın müddətdə satılmaq və ya yenidən alınmaq məqsədilə əldə edilib və ya götürülüb;
  - (ii) Birgə idarə olunan müəyyən olunmuş maliyyə alətləri portfelinin bir hissəsidirsə və portfelin strukturu qısa müddətli mənfəətin əldə edilməsi meylini faktiki olaraq sübut edirsə; və ya
  - (iii) Törəmə alətdirsə (maliyyə təminatı müqaviləsi olan törəmə aləti və ya təyin edilmiş və effektiv hedcinq aləti istisna olmaqla).
- (b) İlk tanınma zamanı təşkilat tərəfindən mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış alət kimi təyin olunmuşdur. Təşkilat bu yanaşmanı yalnız 14-cü maddə buna yol verdikdə və ya onun yalnız aşağıdakı səbəblərə görə daha uyğun məlumatı təqdim etdiyi təqdirdə tətbiq edə bilər:
- (i) Əks halda aktiv və ya öhdəliklərin fərqli yanaşmalarla qiymətləndirilməsi və ya onlar üzrə mənfəət və zərərlərin fərqli yanaşmalarla tanınması nəticəsində yaranacaq qiymətləndirmə və ya tanınma uyğunsuzluğu (bəzən "uçot uyğunsuzluğu" kimi nəzərə alınan) aradan qaldırılır və ya əhəmiyyətli dərəcədə azaldılır; və ya
  - (ii) Maliyyə aktivləri, maliyyə öhdəlikləri və ya hər iki qrup idarə olunur və bunun nəticələri sənədləşdirilmiş risklərin idarə olunması və ya investisiya strategiyasına uyğun olaraq ədalətli dəyər əsasında qiymətləndirilir, və qrup haqqında məlumat həmin əsasda təşkilatın rəhbərliyində, məsələn təşkilatın direktorlar şurasına və baş icraçı direktora təqdim edilir ("Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatın açıqlanması" adlı İctimai Sektor üçün 20 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartında göstəriləni kimi).

İctimai Sektor üçün 30 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartında 10-12-ci maddələri təşkilatdan mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış alət kimi təyin etdiyi maliyyə aktivlərini və maliyyə öhdəliklərini, o cümlədən onların bu şərtlərlə necə qanə olduğu haqqında məlumatın açıqlanmasını tələb edir. Yuxarıdakı (ii) bəndinin meyarlarına cavab verən alətlər üçün mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış alət kimi təyin edilməsinin necə təşkilatın sənədləşdirilmiş risklərin idarə olunması və ya investisiya strategiyasına uyğun gəlməsi açıqlamalardır.

Fəal bazarda bazar qiyməti olmayan və ədalətli dəyəri etibarlı şəkildə ölçülə bilməyən kapital alətlərə investisiyalar mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış alət kimi təyin edilə bilməz (bax: 49(c) maddə).

Qeyd etmək lazımdır ki, maliyyə aktivlərinin və ya maliyyə öhdəliklərinin etibarlı şəkildə qiymətləndirilməsi üçün tələblərin müəyyən edildiyi 51-52-ci maddələr təyin etmə və ya digər yolla ədalətli dəyəri ilə ölçülən və ya ədalətli dəyəri açıqlanan bütün maddələr üçün eyni səviyyədə tətbiq edilir.

Ödəniş müddətinə qədər saxlanılan investisiyalar, aşağıdakılar istisna olmaqla, təşkilatın ödəniş müddətinə qədər saxlamağa müsbət niyyəti və imkanı olan, sabit və ya müəyyənləşdirilə bilən ödənişli və sabit ödəmə müddətinə malik qeyri-törəmə maliyyə aktivləridir:

- (a) İlk tanınma zamanı təşkilat tərəfindən mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış aktiv kimi təyin edilən;

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

- (b) Təşkilat tərəfindən satıla bilən aktiv kimi təyin edilən; və
- (c) Kreditlər və debitor borcları anlayışına uyğun gələn.

Təşkilat cari maliyyə ili və ya əvvəlki iki maliyyə ili ərzində ödənilmə vaxtından qabaq ödəniş müddətinə qədər saxlanılan investisiyaların (ödəniş müddətinə qədər saxlanılan investisiyaların ümumi məbləğinə nisbətən) əhəmiyyətli olmayan dəyərindən bir qədər artıq məbləğinə satmış və ya yenidən təsnifləşdirmişsə, aşağıdakı satış və ya yenidən təsnifləşdirmələr istisna olmaqla, heç bir maliyyə aktivlərini ödəniş müddətinə qədər saxlanılan kimi təsnifləşdirməməlidir:

- (a) Bazar faiz dərəcəsinə dəyişikliklərin maliyyə aktivinin ədalətli dəyərinə əhəmiyyətli təsir göstərməyəcək qədər ödəniş müddəti və ya maliyyə aktivlərinin geri çağırılma tarixinə (məsələn, ödəniş müddətinə qədər üç aydan az) yaxın olanlar;
- (b) Təşkilatın planlaşdırılmış ödəmələr və ya avans ödəmələri vasitəsilə maliyyə aktivinin ilkin əsas məbləğinin mahiyyət etibarilə hamısının toplanmasından sonra baş verənlər; və ya
- (c) Təşkilatın nəzarəti xaricində olan, təkrar olunmayan və təşkilat tərəfindən gözlənilə bilməyən təsadüfi hadisəyə aid edilənlər.

Kreditlər və debitor borcları aşağıdakılar istisna olmaqla, fəal bazarda qiyməti təyin edilməmiş sabit və ya müəyyən oluna bilən ödənişli qeyri-törəmə maliyyə aktivləridir:

- (a) Təşkilatın dərhal və ya yaxın müddətdə satmaq niyyətində olduğu, satış üçün saxlanılmış kimi təsnifləşdirilmiş olan və ilkin tanınma zamanı mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış alət aktiv kimi təyin olunan;
- (b) Təşkilat tərəfindən ilkin tanınma zamanı satıla bilən kimi təyin olunan; və ya
- (c) Kredit qabiliyyətinin zəifləməsi səbəbindən satıla bilən kimi təsnif olunanlardan başqa, sahibkarın qoyduğu ilkin investisiyaların mahiyyət etibarilə hamısını qaytara bilmədikləri.

Kredit və ya debitor borcu olmayan aktivlərin ümumi fondunda iştirak payı (məsələn, qarşılıqlı investisiya və ya oxşar fondada iştirak) kredit və ya debitor borcu deyildir.

Satış üçün mövcud olan maliyyə aktivləri satıla bilən kimi təyin edilən və (a) kreditlər və ya debitor borcları, (b) ödəniş müddətinə qədər saxlanılan investisiyalar və ya (c) mənfəət və zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış maliyyə aktivləri kimi təsnif olunmayan qeyri-törəmə maliyyə aktivləridir.

Maliyyə təminatı müqaviləsi anlayışı

Maliyyə təminatı müqaviləsi borc alətinin ilkin və ya dəyişdirilmiş şərtlərinə uyğun olaraq ödəniş müddəti gəldiyi zaman, xüsusi müəyyən edilmiş debitorun öz ödənişini həyata keçirməməsi səbəbindən borc aləti sahibinin çəkdiyi zərərin kompensasiya edilməsi üçün emitentin xüsusi ödənişlər etməsini tələb edən müqavilədir.

Tanınmaya və qiymətləndirməyə aid olan anlayışlar

Maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliyinin amortizasiya edilmiş dəyəri aşağıdakı kimi hesablanır:

- (a) Maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliyinin ilkin tanınma zamanı qiymətləndirildiyi məbləğ;

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

- (b) Çıxılsın əsas məbləğ üzrə ödəmələr;
- (c) Üstəgəl və ya çıxılsın effektiv faiz metodunun istifadəsi ilə ilkin məbləğ ilə son ödəmə məbləği arasındakı hər hansı fərqi məcmu amortizasiyası; və
- (d) Çıxılsın dəyərdən düşmə və ya ümitsiz borclar ilə əlaqədar hər hansı azalmalar (birbaşa və yaxud ehtiyat hesabdan istifadə edərək).

Effektiv faiz metodu maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliyinin (və ya maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəlikləri qrupunun) amortizasiya edilmiş dəyərinin hesablanması və faiz gəliri və ya faiz xərclərinin aid olduqları dövrlər üzrə bölüşdürülməsi metodudur. Effektiv faiz dərəcəsi maliyyə alətinin gözlənilən ömrü və ya, uyğun olan zaman, daha qısa dövr ərzində qiymətləndirilmiş gələcək nağd pul ödəmələrini və ya daxilolmalarını maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəliklərinin xalis balans dəyərində qədər diskontlaşdıran faiz dərəcəsidir. Effektiv faiz dərəcəsinə hesablayan zaman təşkilat, maliyyə alətinin (məsələn, avans ödəmələr, alıcı opsiyonu və oxşar opsiyonlar) bütün müqavilə şərtlərini nəzərə almaqla pul vəsaitlərinin hərəkətini qiymətləndirməli, lakin gələcək kredit zərərini nəzərə almamalıdır. Effektiv faiz dərəcəsinin hesablanması effektiv faiz dərəcəsinin tərkib hissələri olan (bax: İctimai Sektor üçün 9 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartı), müqavilənin şərtləri arasında ödənilmiş və qəbul edilmiş bütün haqlar və digər məbləğlər, əməliyyat məsrəfləri və bütün digər mükafat və ya güzəştlər daxil edilir. Burada pul vəsaitləri axını və oxşar maliyyə alətləri qrupunun gözlənilən ömrünün etibarlı qiymətləndirilməsi haqqında fərziyyə mövcuddur. Buna baxmayaraq, pul vəsaitləri axını və ya maliyyə alətinin (maliyyə alətləri qrupunun) gözlənilən ömrünün etibarlı qiymətləndirilməsinin mümkün olmadığı nadir hallarda, təşkilat maliyyə alətinin (maliyyə alətləri qrupunun) müqavilə şərtləri üzrə olan pul vəsaitləri axınına bütün müqavilə müddətinə tətbiq etməlidir.

Tanınmanın davandırılması əvvəllər tanınmış maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliklərinin təşkilatın balansından çıxarılmasıdır.

Ədalətli dəyər əməliyyatın həyata keçirilməsində maraqlı olan, yaxşı məlumatlandırılmış və bir birindən asılı olmayan alıcı və satıcı arasında aktivin mübadilə edilə biləcəyi məbləğdir.

Müəmməd alışı-satışı əməliyyatları aktivin bazarda qiymətdə olan qaydalar və ya razılıq əsasında ümumi müəyyən edilmiş vaxt çərçivəsində təqdim olunmasını tələb edən müqaviləyə əsasən, maliyyə aktivinin alışı və ya satışıdır.

Əməliyyat məsrəfləri maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliyinin əldə edilməsi, buraxılması və ya xaric olmasına birbaşa aid edilən məsrəflərdir. Bu məsrəflər, təşkilatın maliyyə alətini əldə etmədiyi, buraxmadığı və ya xaric etmədiyi təqdirdə yaranmayacaq.

Hedcinq uçotuna aid anlayışlar

Sərt öhdəlik (razılıq) resursların təyin edilmiş kəmiyyətinin təyin edilmiş qiymətlə və təyin edilmiş gələcək tarix və ya tarixlərdə mübadiləsi üzrə mütləq razılıqdır.

Proqnozlaşdırılmış əməliyyat həyata keçirilməmiş, lakin gözlənilən gələcək əməliyyatdır.

Hedcinq aləti ədalətli dəyərinin və ya pul vəsaitləri axınının təyin edilmiş hedcinq edilən maddənin ədalətli dəyəri və ya onun pul vəsaitləri axınında dəyişiklikləri qarşılıqlı əvəzləşdirəcəyi gözlənilən təyin edilmiş törəmə və ya (yalnız xarici valyuta

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

məzənnələrində dəyişikliklər ilə bağlı riskin hedcinqi üçün) təyin edilmiş qeyri-törəmə maliyyə aktivi və ya qeyri-törəmə maliyyə öhdəliyidir (79-84-cü maddələrdə hedcinq aləti anlayışı açıqlanır).

Hedcinq edilmiş maddə(a) təşkilatı ədalətli dəyərdə və ya gələcək pul vəsaitləri axımında dəyişikliklər ilə bağlı riskə məruz qoyan və (b) hedcinq edilmiş kimi təyin edilən aktiv, öhdəlik, sərt öhdəlik, ehtimalı yüksək olan proqnozlaşdırılmış əməliyyat və ya xarici fəaliyyətə xalis investisiyadır (85-92-ci maddələrdə hedcinq edilmiş maddə anlayışı açıqlanır).

Hedcinqin effektivliyi hedcinq edilmiş maddənin ədalətli dəyəri və ya pul vəsaitləri axımında hedcinq edilən riskə aid edilə bilən dəyişikliklərin hedcinq alətinin ədalətli dəyəri və ya pul vəsaitləri axımında dəyişikliklər ilə qarşılıqlı əvəzləşdiriləcəyi dərəcədir.

Digər İctimai Sektor üçün Mühəsibat Uçotu Standartlarında müəyyən edilən anlayışlar bu standartda digər standartlarda olduğu kimi eyni mənada işlədilir və ayrıca nəşr edilən Müəyyən Edilən Terminlər Lüğətinə daxil edilir.

Əlaqədar törəmə alətləri

12. Əlaqədar törəmə alətləri törəmə olmayan baş müqavilənin də daxil olduğu hibrid (mürəkkəb) alətin komponentidir - onun məzmunu mürəkkəb alətin bəzi pul vəsaitlərinin hərəkətinin müstəqil törəmə alətə oxşar şəkildə fərqlənməsi ilə bağlıdır. Əlaqədar törəmə alət nağd pul hərəkətlərinin bəzilərini və ya hamısını şərtləndirir, əks təqdirdə onun, göstərilən faiz dərəcəsi, maliyyə aləti qiyməti, əmtəə qiyməti, xarici valyuta kursu, qiymətlər və ya tariflər indeksi, kredit reytingi və ya kredit indeksi, və ya müqavilənin tərəflərinə xas olmayan qeyri-maliyyə dəyişkənliyi zamanı təmin edilən başqa cür dəyişikliyə uyğun olaraq modifikasiya olunmağı müqavilə tərəfindən tələb oluna bilər. Maliyyə aləti ilə bağlı uçota götürülmüş, lakin müqaviləyə əsasən müstəqil şəkildə həmin alətdən köçürülə bilən və ya həmin alətdən fərqli kontraqentə malik olan törəmə alət əlaqədar törəmə alət deyil, ayrıca maliyyə alətidir.
13. **Əlaqədar törəmə alət baş müqavilədən ayrılması və bu Standart əsasında törəmə alət kimi uçota alınması yalnız və yalnız aşağıdakı hallarda mümkündür:**
  - (a) Əlaqədar törəmə alətin iqtisadi əlamətləri və riskləri baş müqavilənin iqtisadi əlamətləri və risklərinə sıx surətdə aid edilmirsə;
  - (b) Əlaqədar törəmə alət ilə eyni şərtlərlə malik ayrıca alət törəmə alət anlayışına uyğun gəlirsə; və
  - (c) Hibrid (mürəkkəb) alət ədalətli dəyərdə dəyişikliklər ilə mənfəət və ya zərər üzrə tanınmış ədalətli dəyərdə qiymətləndirilmirsə (yəni mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər üzrə maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliyində daxil edilmiş törəmə alət ayrılır).

Əlaqədar törəmə alət ayrıldığı təqdirdə, baş müqavilə maliyyə alətidirsə bu Standart əsasında və maliyyə aləti deyilsə müvafiq Standartlara uyğun olaraq uçota alınmalıdır. Bu Standart əlaqədar törəmə alətin maliyyə hesabatlarının özündə ayrıca təqdim edilib-edilməyəcəyini göstərmir.

14. 13-cü maddəyə baxmayaraq, müqavilə bir və daha çox əlaqədar törəmə alətlərdən ibarət olduğu təqdirdə təşkilat mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər üzrə maliyyə

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

aktivini və ya maliyyə öhdəliyi kimi bütöv hibrid (mürəkkəb) müqaviləni təyin edə bilər, əgər:

- (a) Pul vəsaitlərini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirməyən əlaqədar asılı alət(lər), əks təqdirdə bu pul vəsaitləri müqavilə tərəfindən tələb edilə bilər; və ya
  - (b) Kiçik və ya heç bir təhlil olmadan aydındır ki, oxşar hibrid (mürəkkəb) alət ilkin nəzərə alınan zaman törəmə alətlərin ayrılması qadağan edilir, buna misal olaraq sahibkara borcu təxminən onun amortizasiya dəyərində vaxtından əvvəl ödəməsinə icazə verən krediti (vaxtından əvvəl ödəmə seçimi olan törəmə alət ilə bağlı kredit) göstərmək olar.
15. Bu Standartın tələb etdiyinə uyğun olaraq təşkilat əlaqədar törəmə aləti onun baş müqaviləsindən ayırdığı, lakin ya əldə etmə və ya da növbəti maliyyə hesabatı tarixində əlaqədar törəmə aləti ayrılıqda qiymətləndirə bilmədiyi təqdirdə, bütünlükdə hibrid (mürəkkəb) müqaviləni mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər kimi göstərməlidir.
16. Təşkilat öz şərtləri və fəaliyyət dövrü (məsələn, törəmə alət təyin edilməmiş kapital aləti əsasında olduğundan) əsasında etibarlı şəkildə əlaqədar törəmə alətin ədalətli dəyərini müəyyən edə bilmədiyi təqdirdə əlaqədar törəmə alətin ədalətli dəyəri hibrid alət ilə baş müqavilənin ədalətli dəyərləri arasındakı fərkdir, bu zaman onların bu Standart əsasında müəyyən edilə bilməsi nəzərə alınmalıdır. Əgər təşkilat əlaqədar törəmə alətin ədalətli dəyərini bu metodu istifadə edərək müəyyən edə bilmirsə, 15-ci maddə tətbiq edilir və hibrid (mürəkkəb) alət mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər də göstərilir.

Tanınma və tanınmanın dayandırılması

İlkin tanınma

17. Təşkilat maliyyə aktivini və ya maliyyə öhdəliyini öz balansında yalnız və yalnız alətin müqavilə müddəaları üzrə həmin təşkilatın tərəfə çevrildiyi zaman tanıyacaqdır. (bax: maliyyə aktivlərinin mütəmadi alış-satış əməliyyatları ilə bağlı olan 41-ci maddəyə)

Maliyyə aktivinin tanınmasının dayandırılması

18. Konsolidə olunmuş maliyyə hesabatlarında, 19-26-cı maddələr konsolidə olunmuş səviyyədə tətbiq edilir. Deməli, təşkilat ilk növbədə bütün törəmə təşkilatları İctimai Sektor üçün 35 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına uyğun olaraq konsolidə edir və sonra 19-26-cı maddələri və yekun qruplara tətbiq edir.
19. Tanınmanın dayandırılmasının 20-26-cı maddələr əsasında necə və hansı miqyasda uyğunluğunu qiymətləndirməmişdən qabaq, təşkilat həmin maddələrin maliyyə aktivinin bir hissəsinə (və ya oxşar maliyyə aktivləri qrupunun bir hissəsinə) və ya maliyyə aktivinə (və ya oxşar maliyyə aktivləri qrupuna) bütünlükdə tətbiq olunub - olunmamasını aşağıda olduğu kimi müəyyən etməlidir.
- (a) 20-26-cı maddələr maliyyə aktivinin bir hissəsinə (və ya oxşar maliyyə aktivləri qrupunun bir hissəsinə) yalnız və yalnız tanınmanın dayandırılması üçün nəzərdə tutulan hissə aşağıdakı üç vəziyyətdən birinə uyğun gəldiyi zaman tətbiq edilir.

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

- (i) Hissə maliyyə aktivlərindən (və ya oxşar maliyyə aktivləri qrupu) xüsusi müəyyən olunmuş pul vəsaitlərinin hərəkətlərini yalnız özündə cəmləyir. Məsələn, müqavilə tərəfinin borc alətlərindən əsas pul vəsaitlərinin hərəkətləri ilə bağlı deyil, pul vəsaitləri hərəkətlərinin faizi ilə bağlı hüquq əldə etdiyinə müvafiq olaraq təşkilat faiz dərəcəsi stripi (kuponlu istiqraz vərəqəsinin bölüşdürülməsi zamanı yaranan qiymətli kağız) üzrə müqavilə bağlayan zaman, 20-26-cı maddələr pul vəsaitləri hərəkətlərinin faizinə tətbiq edilir;
  - (ii) Hissə maliyyə aktivindən (və ya oxşar maliyyə aktivləri qrupu) pul vəsaitlərinin hərəkətlərinin yalnız bütövlükdə mütənasib (proporsional) payını özündə cəmləyir. Məsələn, müqavilə tərəfinin borc alətinin bütün pul vəsaitləri hərəkətlərində 90% paya malik hüququnu əldə etdiyinə müvafiq olaraq təşkilat müqavilə bağlayan zaman, 20-26-cı maddələr həmin pul vəsaitləri hərəkətlərinin 90%-nə tətbiq edilir. Əgər burada birdən çox müqavilə tərəfi varsa, köçürülən təşkilat tamamilə proporsional paya sahib olduğu təqdirdə heç bir müqavilə tərəfindən pul vəsaitləri hərəkətlərində proporsional paya sahib olmaq tələb edilmir;
  - (iii) Hissə maliyyə aktivindən (və ya oxşar maliyyə alətləri qrupu) xüsusi müəyyən olunmuş pul vəsaitlərinin hərəkətlərinin yalnız bütövlükdə mütənasib (proporsional) payını özündə cəmləyir. Məsələn, müqavilə tərəfinin maliyyə aktivindən pul vəsaitləri hərəkətlərinin faizində 90% paya malik hüququnu əldə etdiyinə müvafiq olaraq təşkilat müqavilə bağlayan zaman, 20-26-cı maddələr həmin pul vəsaitləri hərəkətləri faizinin 90%-nə tətbiq edilir. Əgər burada birdən çox müqavilə tərəfi varsa, köçürülən təşkilat tamamilə proporsional paya sahib olduğu təqdirdə heç bir müqavilə tərəfindən xüsusi müəyyən edilən pul vəsaitləri hərəkətlərində proporsional paya sahib olmaq tələb edilmir.
- (b) Bütün digər hallarda, 20-26-cı maddələr maliyyə aktivinə bütünlükdə tətbiq olunur (və ya oxşar maliyyə aktivləri qrupuna bütünlükdə). Məsələn təşkilat (i) maliyyə aktivindən (və ya maliyyə aktivləri qrupundan) toplanmış (inkasso) nağd pul vəsaitlərinin ilk və ya son 90 %-nə hüquqları və ya (ii) debitor borcları qrupunun pul vəsaitləri hərəkətlərinin 90 %-nə hüquqları köçürdüüyü, lakin alıcıya hər hansı kredit zərərlərinə görə debitor borclarının əsas məbləğinin 8%-nə qədərini kompensasiya etməsi zəmanəti verdiyi zaman, 20-26-cı maddələr maliyyə aktivinə (və ya oxşar maliyyə alətləri qrupuna) bütünlükdə tətbiq olunur.

20-29-cu maddələrdə "maliyyə aktivi" termini və ya yuxarıda müəyyən olunduğu kimi (a) maliyyə aktivinin bir hissəsinə (və ya oxşar maliyyə aktivləri qrupunun bir hissəsinə), ya da, əks təqdirdə, maliyyə aktivinə (və ya oxşar maliyyə aktivləri qrupuna) bütünlükdə istinad edir.

20. Təşkilat maliyyə aktivinin yalnız və yalnız aşağıdakı hallarda tanınmasını dayandıracaqdir:

- (a) Maliyyə aktivlərindən pul vəsaitlərinin hərəkətləri ilə bağlı müqavilə üzrə hüquqlar qüvvədən düşəndə; və ya
- (b) Maliyyə aktivini 21 və 22-ci maddələrdə ifadə olunmuş qaydada köçürəndə və köçürmə 23-cü maddəyə uyğun olaraq tanınmanın dayandırılmasına aid ediləndə.

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

(bax: maliyyə aktivlərinin adi alış əməliyyatları ilə bağlı olan 41-ci maddəyə)

21. Təşkilat maliyyə aktivini onun yalnız və yalnız aşağıdakı hallara uyğun gəlməsi zaman köçürür:
  - (a) Maliyyə aktivinin pul vəsaitlərinin hərəkətlərini qəbul etmək üçün müqavilə üzrə hüquqları köçürürsə; və ya
  - (b) Maliyyə aktivlərinin pul vəsaitlərinin hərəkətlərini qəbul etmək üçün müqavilə üzrə hüquqları saxlayır, lakin 22-ci maddəki şərtlərə uyğun gələn razılaşmaya əsasən pul vəsaitlərini bir və ya bir neçə alıcıya ödəmək üzrə müqavilə öhdəliyini nəzərdə tutursa.
22. Təşkilat maliyyə aktivinin ("ilkin aktiv") pul vəsaitlərinin hərəkətlərini qəbul etmək üçün müqavilə üzrə hüquqları saxladığı, lakin pul vəsaitlərini bir və ya bir neçə təşkilata (son alıcılara) ödəmək üçün müqavilə öhdəliyi götürdüyü təqdirdə, həmin təşkilat yalnız və yalnız aşağıdakı bütün üç şərtə cavab verildiyi zaman maliyyə aktivinin köçürülməsi kimi əməliyyat aparır.
  - (a) Təşkilat, ilkin aktivdən müvafiq məbləğləri toplamayana qədər həmin məbləğləri son alıcılara ödəmək öhdəliyi yoxdur. Borc verilmiş məbləğin tamamilə geri qaytarılması hüququ və bazar dərəcələri (bazar faiz dərəcəsi) əsasında toplanmış faizlər ilə bağlı təşkilat tərəfindən verilmiş qısa müddətli avanslar bu şərti pozmur;
  - (b) Təşkilata son alıcılara pul vəsaitlərini ödəmək öhdəliyi üçün zəmanət verilməsi istisna olunmaqla, ilkin aktivin satışı və ya girov verilməsi köçürmə müqaviləsinin şərtləri tərəfindən qadağa edilir;
  - (c) Təşkilatın xüsusi ləngimə olmadan son alıcıların adından topladığı hər hansı pul vəsaitlərini göndərmək öhdəliyi var. Bundan başqa, təşkilata son alıcılar üçün toplama müddətindən tələb olunan köçürmə müddətinə qədər olan qısa ödəmə dövrü ərzində pul və ya pul vəsaitlərində ("Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat" adlı İctimai Sektor üçün 2 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartında müəyyən olunduğu kimi) investisiyalar istisna olmaqla, bu cür pul vəsaitini yenidən investisiya etmək hüququ verilmir və belə investisiyalardan qazanılmış faizlər son alıcılara ötürülür.
23. Təşkilat maliyyə aktivini köçürən zaman (bax: 21-ci maddə), maliyyə aktivinin mülkiyyət hüququ ilə bağlı risklərinin və mükafatlarının saxlandığı miqyası qiymətləndirəcəkdir. Bu halda:
  - (a) Təşkilat maliyyə aktivinin mülkiyyət hüququ ilə bağlı əsas etibarilə bütün riskləri və mükafatlarını köçürdüyü təqdirdə, təşkilat maliyyə aktivinin tanınmasını dayandıracaq və köçürmədə yaranan və ya saxlanılan hər hansı hüquq və ya öhdəlikləri ayrılıqda aktivlər və ya öhdəliklər kimi tanıyacaqdır;
  - (b) Təşkilat maliyyə aktivinin mülkiyyət hüququ ilə bağlı əsas etibarilə bütün riskləri və mükafatlarını saxladığı təqdirdə, həmin təşkilat maliyyə aktivini tanımaqda davam edəcəkdir;
  - (c) Təşkilat maliyyə aktivinin mülkiyyət hüququ ilə bağlı əsas etibarilə bütün riskləri və ya mükafatlarını nə köçürdüyü, nə də saxladığı halda, o, maliyyə aktivinə nəzarəti saxlayıb-saxlamadığını müəyyən edəcəkdir. Bu halda:

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

- (i) **Təşkilat nəzarəti saxlamadığı təqdirdə, o, maliyyə aktivinin tanınmasını dayandırmalı və köçürmədə yaranan və ya saxlanılan hər hansı hüquq və ya öhdəlikləri ayrıca aktivlər və ya öhdəliklər kimi tanıyacaqdır;**
  - (ii) **Təşkilat nəzarəti saxladığı təqdirdə, o, maliyyə aktivini onun maliyyə aktivində davamlı iştirak dərəcəsinə tanınmasını davam edəcəkdir (bax: 33-cü maddə).**
24. Risklərin və mükafatların verilməsi (bax: 23-cü maddə) təşkilatın verilmiş aktivlə bağlı xalis pul vəsaitlərinin hərəkətlərinin müddətlərinin və məbləğlərinin dəyişikliklərini nəzərə almaqla, onun əvvəl və sonradan yaradılmış riskə məruz qaldığı müqayisəsi ilə qiymətləndirilir. Təşkilat əgər köçürmə nəticəsində onun maliyyə aktivindən gələcək xalis nağd pul hərəkətlərinin ədalətli dəyərində dəyişkənliyin təsirinə məruz qalması əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmərsə, maliyyə aktivinə mülkiyyət hüququnun əsas etibarilə bütün riskləri və mükafatlarını saxlayır (məsələn, təşkilat razılaşma obyektini olan maliyyə aktivini onu təsbit olunmuş və ya satış qiyməti üstə gəl kreditör gəlirində geri almaq üçün satdığına görə). Təşkilat əgər onun belə dəyişkənliyin təsirinə məruz qalması maliyyə aktivini ilə bağlı gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətlərinin ədalətli dəyərindəki bütünlüklə dəyişməyə nisbətən o qədər də əhəmiyyətli deyilsə, maliyyə aktivinə mülkiyyət hüququnun əsas etibarilə bütün riskləri və mükafatlarını köçürür (məsələn, təşkilat yalnız opsiya predmeti olan maliyyə aktivini yenidən alışı vaxtı onun ədalətli dəyərində geri almaq üçün satdığına və ya 22-ci maddədəki şərtlərə uyğun gələn kredit sub-iştirakı kimi razılıqda geniş maliyyə aktivindən pul vəsaitlərinin hərəkətlərinin tamamilə proporsional payını köçürdüünə görə).
25. Əksər hallarda təşkilatın mülkiyyət hüququnun əsas etibarilə bütün riskləri və mükafatlarını köçürüb-köçürmədiyi və ya saxlayıb-saxlamadığı aydın olacaq və burada heç bir hesablamalar aparmağa ehtiyac duyulmayacaqdır. Digər hallarda, köçürmədən əvvəl və sonra gələcək xalis pul vəsaitlərinin hazırkı dəyərində dəyişkənliyin təsirinə təşkilatın məruz qalmasının hesablanması və müqayisə edilməsi lazım gələcəkdir. Hesablama və müqayisə cari bazar faiz dərəcəsinə müvafiq olaraq diskont dərəcəsi kimi istifadə etməklə aparılır. Xalis pul vəsaitlərində bütün uyğun mümkün dəyişkənliyin baş verməsi daha çox müşahidə olunan nəticələrə böyük əhəmiyyət verilməklə nəzərə alınır.
26. Köçürülmüş aktivə təşkilatın nəzarətinin (bax: 23-cü maddənin (c) bəndinə) saxlanıb-saxlanılmaması indossantın (köçürməni qəbul edən) aktivini satmaq qabiliyyətindən asılıdır. İndossantın aktivini bütünlüklə aidiyyəti olmayan üçüncü tərəfə satmaq üçün təcürbi bacarığı olduğu və bu bacarığı bir tərəfli və köçürmədə əla və məhdudiyətlərə ehtiyac duymadan həyata keçirə bildiyi təqdirdə, təşkilatın saxlama nəzarəti yoxdur. Bütün digər hallarda təşkilatın saxlama nəzarəti vardır.

Tanınmanın dayandırılması meyarlarına cavab verən köçürmələr (bax: 23-cü maddənin (a) və (c)(i) bəndləri)

27. **Təşkilat tanınmanın dayandırılması üçün müəyyən edilmiş köçürmə ilə maliyyə aktivini bütünlüklə köçürdüüyü və mükafat haqqına görə maliyyə aktivinə xidmət hüququnu saxladığı təqdirdə, o, həmin xidmət müqaviləsi üçün ya xidmət aktivini ya da xidmət öhdəliyini tanıyacaqdır. Əgər daxil olacaq mükafat haqqının təşkilatın həyata keçirdiyi xidməti adekvat olaraq kompensasiya etməsi gözlənilmərsə, xidmət cavabdehliyi üçün xidmət öhdəliyi onun ədalətli dəyərində tanınacaqdır. Əgər daxil olacaq mükafat haqqının xidmət üçün adekvat kompensasiyadan çox olması gözlənilərsə, xidmət aktivini**

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

30-cu maddəyə uyğun olaraq böyük maliyyə aktivinin balans dəyərini bölüşdürülməsi əsasında müəyyənləşdirilmiş məbləğdə xidmət hüququna görə tanınacaqdır.

28. Köçürmənin nəticəsi olaraq, maliyyə aktivini bütünlüklə tanınmasının dayandırıldığı, lakin nəticədə təşkilat yeni maliyyə aktivini əldə etdiyi və ya yeni maliyyə öhdəliyi və ya xidmət öhdəliyi götürdüyü təqdirdə, təşkilat yeni maliyyə aktivini, maliyyə öhdəliyi və ya xidmət öhdəliyini ədalətli dəyərdə tanıyacaqdır.
29. Maliyyə aktivinin tamamilə tanınmasının dayandırılması zamanı aşağıdakılar arasındakı fərq mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır:
- (a) Balans dəyəri; və
- (b) Qəbul edilmiş kompensasiyaların məbləği (i) əldə edilmiş hər hansı yeni aktiv çıxılışın götürülmüş hər hansı yeni öhdəlikdən daxil olmaqla) və (ii) birbaşa kapitalda (bax: 62-ci maddənin (b) bəndinə) tanınmış hər hansı məcmu mənfəət və ya zərər.
30. Köçürülmüş aktiv böyük maliyyə aktivinin (məsələn, borc alətinin bir hissəsi olan pul vəsaitləri hərəkətlərinin faizini köçürən zaman, bax: 19-cu maddənin (a) bəndinə) bir hissəsi və həmin hissə bütünlüklə tanınmasının dayandırılması üçün müəyyən edildiyi təqdirdə, köçürmə tarixində həmin hissələrin bir-birinə bağlı ədalətli dəyərinə əsaslanan böyük maliyyə aktivinin əvvəlki balans dəyəri tanınmaqda davam edən və tanınması dayandırılan hissələr arasında bölüşdürülməlidir. Bu məqsədlə, saxlanılan xidmət aktivinə tanınmaqda davam edən hissə kimi davranılmalıdır. Aşağıdakılar arasındakı fərq mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır :
- (a) Tanınması dayandırılan hissəyə bölüşdürülmüş balans dəyəri; və
- (b) Tanınması dayandırılan hissə üçün qəbul edilmiş kompensasiyaların məbləği (i) (götürülmüş hər hansı yeni öhdəlikdən az əldə edilmiş hər hansı yeni aktiv daxil olmaqla) və kapitalda birbaşa tanınmış həmin hissəyə bölüşdürülmüş (ii) hər hansı məcmu mənfəət və ya zərər (bax: 62-ci maddənin (b) bəndinə)

Kapitalda tanınmış məcmu mənfəət və ya zərər həmin hissələrin bir-birinə bağlı ədalətli dəyərinə əsaslanaraq tanınmaqda davam edən və tanınması dayandırılan hissələr arasında bölüşdürülür.

31. Təşkilat böyük maliyyə aktivinin əvvəlki balans dəyərini tanınmaqda davam edən hissə və tanınması dayandırılan hissə arasında bölüşdürən zaman, tanınmaqda davam edən hissənin ədalətli dəyərini müəyyənləşdirilməsinə ehtiyac yaranır. Təşkilatın tanınmaqda davam edən oxşar hissələrin satılması təcrübəsi və ya bu cür hissələr üçün digər bazar əməliyyatlarının mövcud olduğu zaman, faktiki əməliyyatların hazırkı qiyməti onların ədalətli dəyərini ən yaxşı qiymətləndirilməsini təmin edir. Tanınmaqda davam edən hissənin ədalətli dəyərini təmin etmək üçün qiymət kvotaları və ya cari bazar əməliyyatları olmadığı zaman, ədalətli dəyər üçün ən yaxşı qiymətləndirmə böyük maliyyə aktivinin bütövlükdə ədalətli dəyəri ilə tanınması dayandırılan hissə üçün indosantdan daxil olan kompensasiyalar arasındakı fərkdir.

Tanınmanın dayandırılması meyarlarına cavab verməyən köçürmələr (bax: 23-cü maddənin (b) bəndi)

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

32. Təşkilat köçürülmüş aktivin mülkiyyət hüququnun əsas etibarilə bütün riskləri və mükafatlarını saxladığına görə köçürmənin tanınması dayandırılma ilə nəticələnmədiyi təqdirdə, təşkilat köçürülmüş aktivi bütünlüklə tanımağa davam edəcək və qəbul edilmiş kompensasiyalar üçün maliyyə öhdəliyini tanıyacaqdır. Növbəti dövrlərdə, təşkilat köçürülmüş aktivlə bağlı istənilən gəlir və maliyyə öhdəliyi ilə bağlı baş vermiş istənilən xərci tanıyacaqdır.

Köçürülmüş aktivlərdə davamlı iştirak (bax: 23-cü maddənin (c)(ii) bəndi)

33. Təşkilat köçürülmüş aktivə mülkiyyət hüququnun əsas etibarilə bütün riskləri və mükafatlarını nə köçürdüyü, nə də saxladığı, habelə köçürülmüş aktivə nəzarəti saxladığı təqdirdə, təşkilat köçürülmüş aktivi onun davamlı iştirak dərəcədə tanımağa davam edir. Təşkilatın köçürülmüş aktivdə davamlı iştirak səviyyəsi köçürülmüş aktivin dəyərində dəyişikliklərə məruz qalan səviyyəsidir. Məsələn:
- (a) Təşkilatın davamlı iştirakı köçürülmüş aktivin zamanət verilmə formasını alanda, təşkilatın davamlı iştirak həcmi aktivin məbləğinin aşağı (i) və təşkilatdan ödənilməsi (zamanət məbləği) tələb edilə bilən qəbul edilmiş kompensasiyaların maksimum məbləğidir(ii);
  - (b) Təşkilatın davamlı iştirakı köçürülmüş aktivdə yazılı və ya satın alınmış opsiyon (və ya hər ikisi) formasını alan zaman, təşkilatın davamlı iştirak həcmi təşkilatın yenidən ala bildiyi köçürülmüş aktivin məbləğidir. Buna baxmayaraq, ədalətli dəyərdə ölçülən aktivdə yazılı alıcı ("put") opsiyonu olan halda, təşkilatın davamlı iştirak həcmi köçürülmüş aktivin ədalətli dəyərindən aşağı və opsiyonun icra edilməsi qiyməti ilə məhdudlaşdırılır;
  - (c) Təşkilatın davamlı iştirakı köçürülmüş aktivdə nağd ödənilən opsiyon və ya oxşar ehtiyat formasını alan zaman, təşkilatın davamlı iştirak həcmi yuxarıda (b)-də ifadə olunmuş kimi nağdsız icra edilən opsiyonlar kimi eyni şəkildə ölçülür.
34. Təşkilat aktivi onun davamlı iştirak dərəcədə tanımaqda davam edən zaman, o, həmçinin müşayiət olunan öhdəliyi də tanıyır. Bu Standartdakı digər qiymətləndirmə tələblərinə baxmayaraq, köçürülmüş aktiv və müşayiət olunan öhdəlik təşkilatın saxladığı hüquq və öhdəlikləri əks etdirən əsasda qiymətləndirilməlidir. Müşayiət olunan öhdəlik elə qiymətləndirilir ki, köçürülmüş aktivin və müşayiət olunan öhdəliyin xalis balans dəyəri:
- (a) Əgər köçürülmüş aktiv amortizasiya olunan dəyərdə qiymətləndirilsə, təşkilat tərəfindən saxlanılan hüquq və öhdəliklərin amortizasiya olunan dəyəridir; və ya
  - (b) Əgər köçürülmüş aktiv ədalətli dəyərdə qiymətləndirilsə, müstəqil əsasda qiymətləndirilən zaman təşkilat tərəfindən saxlanılan hüquq və öhdəliklərin ədalətli dəyərinə bərabərdir.
35. Təşkilat köçürülmüş aktivdən əldə edilmiş hər hansı gəliri onun davamlı iştirakı dərəcəsində tanımağa davam edəcək və müşayiət olunan öhdəlik ilə bağlı baş verən istənilən xərci tanıyacaqdır.
36. Sonrakı qiymətləndirmə məqsədilə, köçürülmüş aktivin və müşayiət olunan öhdəliyin ədalətli dəyərində tamnmış dəyişikliklər 62-ci maddəyə uyğun olaraq bir-birilə uyğun şəkildə uçota alınmalı və əvəzləşdirilməməlidir.

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

37. Təşkilatın davamlı iştirakı maliyyə aktivinin yalnız bir hissəsində olduğu təqdirdə, o, maliyyə aktivinin əvvəlki balans dəyərini davamlı iştirak ilə tanınmağa davam edən hissə və köçürmə tarixində həmin hissələrin nisbi ədalətli dəyəri əsasında artıq tanınmayan hissələr arasında bölüşdürür. Bu məqsədlə 31-ci maddənin tələbləri tətbiq olunur. Aşağıdakılar arasındakı fərq mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır:

- (a) Artıq tanınmayan hissəyə bölüşdürülmüş balans dəyəri; və
- (b) Artıq tanınmayan hissə üçün qəbul edilmiş (i) kompensasiyaların məbləği və kapitalda birbaşa tanınmış həmin hissəyə bölüşdürülmüş (ii) hər hansı məcmu mənfəət və ya zərər (bax: 62-ci maddənin (b) bəndi).

Kapitalda tanınmış mənfəət və ya zərər tanınmaqda davam edən hissə və hissələrinin nisbi ədalətli dəyərləri əsasında artıq tanınmayan hissə arasında bölüşdürülür.

38. Əgər köçürülmüş aktiv amortizasiya olunmuş dəyərdə qiymətləndirilsə, bu Standartda maliyyə öhdəliyini mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyərdə müəyyən etmək seçimi müşayiət olunan öhdəliyə tətbiq edilə bilməz.

Bütün köçürmələr

39. Əgər transfer olunmuş əmlak hələ də tanınarsa, həmin aktiv və müşayiət olunan öhdəlik offset (əvəz) olunmayacaqdır. Eyni ilə, təşkilat transfer olunmuş əmlakdan əldə olunan gəliri müşayiət olunan öhdəlik ilə bağlı baş vermiş xərclərlə əvəz etməyəcəkdir (bax: İctimai Sektor üçün 28 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartının 48-ci maddəsi).

40. Əgər hansısa indossant (ötürən şəxs) indossantı (qəbul edən şəxs) nağdsız girovla (borc və ya kapital alətləri kimi) təmin edirsə, onda indossant və indossant tərəfindən girova görə aparılan mühəsibat uçotu indossantın girovu satmaq və yenidən girov qoymaq hüququnun və indossantın öhdəliyinin yerinə yetirmiş olub olmamağından asılıdır. Indossant və indossant girova görə aşağıdakı şəkildə hesabat verəcəklər:

- (a) Əgər indossantın müqaviləyə və ya qaydaya görə girovu satmaq və ya girov qoymaq hüququ varsa, onda indossant balansında həmin aktiv digər aktivlərdən ayrıca şəkildə yenidən təsnifləşdirəcək;
- (b) Əgər indossant ona girov kimi verilmiş girovu satarsa, onun girovu qaytarmaq öhdəçiliyi olduğu üçün ədalətli dəyərlə qiymətləndirilmiş öhdəliyi və satışdan olan gəliri tanıyacaqdır;
- (c) Əgər indossant müqavilənin şərtlərinə əsaslanan öhdəliyini yerinə yetirmirsə və girovu geri almaq hüququ yoxdursa, o girovu itirəcək və indossant həmin girovu özünün ilkin olaraq ədalətli dəyərdə qiymətləndirilmiş əmlakı kimi qəbul edəcək və ya əgər o artıq girovu satmış olarsa, onda girovu geri qaytarmağa görə olan öhdəçiliyi qüvvədən düşəcək;
- (d) (c)-də verilənlərdən başqa, indossant girovu öz aktivini kimi saxlamaqda davam edəcək və indossant həmin girovu aktiv kimi tanımayacaqdır.

Maliyyə aktivinin mütəmadi alış-satış əməliyyatları

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

41. **Maliyyə aktivlərinin mütəmadi alış-satışı müvafiq surətdə razılaşma tarixi əsasında uçot metodundan və ya ödəniş tarixi əsasında uçot metodundan istifadə olunaraq tanınacaq və ya tanınması dayandırılacaqdır.**

Maliyyə öhdəliyinin tanınmasının dayandırılması

42. **Təşkilat öz balansından maliyyə öhdəliyini (və ya maliyyə öhdəliyinin bir hissəsini) yalnız və yalnız o halda kənarlaşdıracaq ki, o öhdəlik dayandırılmış olsun, yəni ya müqavilədə müəyyən olunmuş öhdəlikdən təşkilat azad olunmuş, ya öhdəlik ləğv olunmuş və ya da onun müddəti bitmiş olsun.**
43. **Başlıca olaraq müxtəlif şərtlərlə borc alətlərini mövcud götürən (borc alan) və verən (borc verən) arasındakı mübadilə ilkin maliyyə öhdəliyinin dayandırılması və yeni maliyyə öhdəliyinin tanınması üçün uçota alınacaqdır. Eynilə, mövcud maliyyə öhdəliyinin və ya onun bir hissəsinin (debitorun maliyyə çətinliklərinə aid edilib edilməməsindən asılı olaraq) şərtlərinin əsaslı dəyişdirilməsi ilkin maliyyə öhdəliyinin dayandırılması və yeni maliyyə öhdəliyinin tanınması üçün uçota alınacaqdır.**
44. **Dayandırılmış və ya digər bir tərəfə köçürülmüş maliyyə öhdəliyinin (və ya maliyyə öhdəliyinin bir hissəsi) balans dəyəri ilə köçürülmüş hər hansı bir nağdsız aktivlər və ya götürülmüş öhdəliklər də daxil olmaqla ödənilmiş kompensasiya arasındakı fərq mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır. Qeyri-birja əməliyyatının çərçivəsində borc verən tərəf borc alanın öhdəliyinin ödənilməsindən imtina edərsə belə əməliyyat İctimai Sektor üçün 23 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına əsasən uçota alınacaqdır.**
45. **Əgər təşkilat maliyyə öhdəliyinin bir hissəsini təkrar alırsa, həmin təşkilat maliyyə öhdəliyinin əvvəlki balans dəyərini tanınmaqda davam edən hissə və tanınması dayandırılan hissə arasında bölüşdürəcəkdir, bu zaman tanınmanın dayandırılması həmin hissələrin alış tarixinə olan nisbi ədalətli dəyərlərinə əsaslanır. Tanınması dayandırılan hissəyə bölüşdürülmüş balans dəyəri (a) ilə köçürülmüş hər hansı bir nağdsız aktivlər və ya götürülmüş öhdəliklər də daxil olmaqla ödənilmiş kompensasiya (b) arasındakı fərq mənfəət və zərərdə tanınacaqdır.**

Qiymətləndirmə

Maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin ilkin qiymətləndirməsi

46. **Maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliyi ilkin olaraq tanınarkən, təşkilat onu ədalətli dəyəri ilə, üstəgəl alətin emissiyasına və ya əldə edilməsinə birbaşa çəkilən əməliyyat xərcləri ilə ölçməlidir. Mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış maliyyə aktivlərini və ya maliyyə öhdəliklərini ilkin ölçərək əməliyyat xərcləri əlavə olunmur.**
47. **Təşkilat ilkin tanınmadan sonra ilkin dəyərlə və ya amortizasiya edilmiş dəyərlə ölçülən maliyyə aktivinin uçotunu ödəniş tarixi əsasında aparırsa, həmin aktiv ilkin olaraq razılaşma tarixində ədalətli dəyər ilə tanınır.**

Maliyyə aktivlərinin növbəti qiymətləndirməsi

48. **İlkin tanınmadan sonra maliyyə aktivinin qiymətləndirilməsi məqsədilə bu Standart maliyyə aktivlərini 11-ci maddədə müəyyən edildiyi kimi aşağıdakı dörd kateqoriya üzrə təsnifləşdirir:**

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

- (a) Mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış maliyyə aktivləri;
- (b) Ödəniş müddətinə qədər saxlanılan investisiyalar;
- (c) Kreditlər və debitor borcları; və
- (d) Satış üçün mövcud olan maliyyə aktivləri.

Həmin kateqoriyalar bu Standart çərçivəsində qiymətləndirilməyə və mənfəət və ya zərərin tanınmasına tətbiq olunur. Maliyyə hesabatlarının özündə məlumatların təqdimatı zamanı təşkilat bu kateqoriyalar üçün digər təsvirləri və ya digər təsnifatları istifadə edə bilər. Təşkilat İctimai Sektor üçün 30 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartı ilə tələb olunan məlumatı qeydlərdə açıqlayacaqdır.

49. İlk tanınmadan sonra, təşkilat aktiv olan törəmə alətləri də daxil edilməklə maliyyə aktivlərini satışda və ya digər xaric olmalarda qarşılaşa bilən əməliyyat dəyərləri üçün hər hansı çıxılma olmadan öz ədalətli dəyərlərində qiymətləndirəcəkdir. Lakin aşağıdakı maliyyə aktivləri istisna hallarını təşkil edir:

- (a) Effektiv faiz dərəcəsi metodundan istifadə edərək amortizasiya dəyərində qiymətləndiriləcək 11-ci maddədə müəyyən olunmuş kreditlər və debitor borcları;
- (b) Effektiv faiz dərəcəsi metodundan istifadə edərək amortizasiya dəyərində qiymətləndiriləcək 11-ci maddədə müəyyən olunmuş ödəniş müddətinə qədər saxlanılan investisiyalar; və
- (c) Maya dəyərində qiymətləndiriləcək fəal bazarda təyin olunmuş bazar qiyməti olmayan və ədalətli dəyəri dəqiq ölçülə bilməyən kapital alətlərindəki investisiya və onunla əlaqəli olan və bu cür kapital alətlərin təmin edilməsi ilə ödənməli törəmə alətlər.

Hedcinq edilmiş maddələr kimi təyin olunan maliyyə aktivləri 97-111-ci maddələrdə verilən hedcinq uçotu tələbləri əsasında qiymətləndirməsinə aid olunur. Mənfəət və zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış maliyyə aktivlərindən başqa bütün maliyyə aktivləri 65-77-ci maddələrə müvafiq olaraq dəyərdən düşmə predmetinə yoxlanılmalıdır.

Maliyyə öhdəliklərinin növbəti qiymətləndirməsi

50. İlk tanınmadan sonra, təşkilat effektiv faiz dərəcəsi metodunu istifadə edərək bütün maliyyə öhdəliklərini amortizasiya dəyərində qiymətləndirəcəkdir. Aşağıdakılar istisna olmaqla:

- (a) Mənfəət və zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış maliyyə öhdəlikləri. Bu cür öhdəliklər, törəmə alətləri olan öhdəliklər daxil olmaqla, ədalətli dəyərlə qiymətləndiriləcəkdir. Yalnız fəal bazarda qiyməti olmayan kapital alətinə bağlı olan və onun vasitəsi ilə ödəniləcək törəmə aləti ədalətli dəyrlə deyil, ilkin dəyərlə qiymətləndiriləcəkdir;
- (b) Maliyyə aktivi transferi tanınmanın dayandırılmasına aid olmayan və ya davam edən iştirak yanaşmasının tətbiq olunduğu zaman meydana çıxan maliyyə

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

öhdəlikləri. 32 və 34-cü maddələr bu cür maliyyə öhdəliklərinin qiymətləndirməsinə tətbiq olunur;

- (c) 11-ci maddədə müəyyən edildiyi kimi maliyyə təminatı müqavilələri. İlk tanınmadan sonra, bu cür müqavilənin emitenti bunu aşağıdakı məbləğlərdən yuxarı olanı ilə qiymətləndirəcəkdir (əgər 50-ci maddənin (a) və ya (b) bəndləri tətbiq edilsə):
- (i) "Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər" adlı İctimai Sektor üçün 19 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına müvafiq olaraq müəyyən edilmiş məbləğ; və
  - (ii) "Birja əməliyyatları üzrə gəlirlər" adlı İctimai Sektor üçün 9 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına uyğun olaraq tanınmış müvafiq ümumi amortizasiya çıxılmaqla tanınmış ilkin məbləğ (bax: maddə 46).
- (d) Bazar faizindən aşağı kredit təmin edən öhdəliklər. İlk tanınmadan sonra, bu cür öhdəliyin emitenti bunu aşağıdakı məbləğlərdən yuxarı olanı ilə qiymətləndirəcəkdir (əgər 50-ci maddənin (a) bəndləri tətbiq edilsə):
- (i) "Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər" adlı İctimai Sektor üçün 19 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına müvafiq olaraq müəyyən edilmiş məbləğ; və
  - (ii) "Birja əməliyyatları üzrə gəlirlər" adlı İctimai Sektor üçün 9 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına uyğun olaraq tanınmış müvafiq ümumi amortizasiya çıxılmaqla tanınmış ilkin məbləğ. (bax: maddə 46)

Hedcinq edilmiş maddələr kimi qeyd olunan maliyyə öhdəlikləri 97-111-ci maddələrdə verilən hedcinq uçotu tələbləri əsasında qiymətləndirməyə aid olunur.

Ədalətli dəyərin qiymətləndirməsinin nəzərə alınması

51. Ədalətli dəyərə ən yaxşı sübut fəal bazarda təyin edilmiş qiymətlərdir. Əgər maliyyə aləti ilə bağlı bazar fəal deyilsə, onda təşkilat qiymətləndirmə metodundan istifadə edərək ədalətli dəyəri müəyyən edir. Qiymətləndirmə metodundan istifadənin məqsədi hansı əməliyyat qiymətinin normal biznes mülahizələri ilə əsaslandırılan müstəqil, yaxşı məlumatlandırılmış və bu cür əməliyyatı həyata keçirməkdə maraqlı olan tərəflər arasında aparılan mübadilədə qiymətləndirmə tarixi ilə bağlı olmasını müəyyən etməkdən ibarətdir. Qiymətləndirmə metodları sonuncu bazar əməliyyatlarının həyata keçirilməsi üzrə müstəqil, yaxşı məlumatlandırılmış və maraqlı olan tərəflər arasında razılaşmanı əhatə edir, əgər mümkündürsə, əslində eyni olan başqa bir alətin cari ədalətli dəyərində istinad edir, pul vəsaitlərinin hərəkətinin təhlilini və opsiyon qiymətləndirmə modellərini diskontlaşdırır. Əgər qiymətləndirmə metodu aləti qiymətləndirmək üçün bazar iştirakçıları tərəfindən birgə istifadə olunursa və həmin metod fəal bazar əməliyyatlarında əldə edilən qiymətlərin etibarlı qiymətlərini təmin etmək üçün nümayiş etdirilsə, onda təşkilat həmin metodu istifadə edir. Seçilmiş qiymətləndirmə metodu bazar töhfələrindən maksimum faydalanmağa şərait yaradır və təşkilatın xüsusi töhfələrini mümkün qədər az nəzərə alır. Bu, bazar iştirakçılarının qiymət tənzimlənməsində nəzərə alınmalı olduqları bütün amilləri birləşdirir və maliyyə alətlərinin qiymətləndirilməsi üçün qəbul edilmiş iqtisadi metodologiyalara uyğun gəlir. Dövrü olaraq, təşkilat qiymətləndirmə metodunu yoxlayır və onu eyni alətdə istənilən müşahidə oluna bilən

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

cari bazar əməliyyatları ilə bağlı və ya istənilən əldə olunması mümkün müşahidə oluna bilən bazar məlumatları əsasında olan qiymətlərdən istifadə edərək qüvvədə olma müddəti üçün sınaqdan keçirir.

52. Tələb xüsusiyyətinə (məs. müddətsiz depozit) malik maliyyə öhdəliyinin ədalətli dəyəri tələb ilə bağlı ödənilə bilən məbləğdən az deyildir və həmin məbləğin ödənilməsi tələb oluna bilən ilkin tarixdən diskontlaşdırılır.

Təkrar təsnifat

53. Təşkilat:

- (a) **Törəmə alətinin buraxıldığı və ya saxlanıldığı zaman onu mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış kateqoriyasından çıxarıb yenidən təsnifləşdirməyəcəkdir;**
- (b) **Əgər ilkin tanınma zamanı maliyyə aləti mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış kimi təyin olunmuşdursa, təşkilat onu bu kateqoriyadan çıxarıb yenidən təsnifləşdirməməlidir; və**
- (c) **55-ci maddədəki tələblər yerinə yetirilirsə, təşkilat maliyyə aktivini mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış kateqoriyasından çıxara bilər, amma bu yalnız o zaman mümkündür ki, təşkilat artıq bu maliyyə aktivini yaxın zamanda satmaq və ya təkrar almaq məqsədlərini güdmür (ona baxmayaraq ki ilkin olaraq aktiv məhz bu məqsəd ilə əldə edilmişdir).**

Təşkilat heç bir maliyyə alətini ilkin tanınmadan sonra mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış kateqoriyasına daxil edib yenidən təsnifləşdirməməlidir.

54. Əgər təşkilat maliyyə aktivini mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış kateqoriyasından çıxarırsa, bu maliyyə aktivini yenidən təsnifləşdirmə tarixinə mövcud olan ədalətli dəyərlə qiymətləndirməlidir. Ondan əvvəl tanınan mənfəət və ya zərərlər geri qaytarılmamalıdır. Maliyyə alətinin yenidən təsnifləşdirmə tarixinə olan ədalətli dəyəri onun yeni ilkin dəyəri və ya amortizasiya edilmiş dəyəri sayılır.
55. Kreditlər və debitor borcu tərifinə uyğun gələn, 53(c) maddəsinin tətbiqinə düşən maliyyə aktivini yalnız təşkilatın bu aktivini bitmə müddətinə qədər saxlamaq qabiliyyəti və niyyəti olduğu təqdirdə, mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış kateqoriyasından çıxarıb yenidən təsnifləşdirilə bilər.
56. Satış üçün mövcud olan kateqoriyasına aid edilmiş amma kreditlər və debitor borclarə tərifinə uyğun gələn maliyyə aktivini təşkilatın bu aktivini bitmə müddətinə qədər saxlamaq qabiliyyəti və niyyəti olduğu təqdirdə, satış üçün mövcud olan kateqoriyasından çıxarıb kreditlər və debitor borcları kateqoriyasına yenidən təsnifləşdirilə bilər.
57. Əgər təşkilat 55 və ya 56-cı maddəyə uyğun maliyyə alətini yenidən təsnifləşdirirsə, o həmin maliyyə alətini yenidən təsnifləşdirmə tarixinə olan ədalətli dəyəri ilə ölçməlidir. 55-ci maddəyə əsasən yenidən təsnifləşdirilən maliyyə aləti üçün əvvəllər tanınmış mənfəət və zərərlər geri qaytarılmamalıdır. Maliyyə alətinin yenidən təsnifləşdirmə tarixinə olan ədalətli dəyəri onun yeni ilkin dəyəri və ya amortizasiya edilmiş dəyəri sayılır. 56-cı maddəyə əsasən yenidən təsnifləşdirilən maliyyə aləti üçün əvvəllər birbaşa kapitalda tanınmış mənfəət və zərərlər 61-ci maddəyə əsasən uçota alınmalıdır.

MALIYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

58. Əgər məqsəd və qabiliyyətdə baş verən dəyişiklərin nəticəsi kimi investisiyanı ödəniş müddətinə qədər saxlanılan investisiya kimi təsnifləşdirmək artıq mümkün deyilsə, o satış üçün mövcud maliyyə aktivi kimi yenidən təsnifləşdiriləcəkdir və ədalətli dəyərlə təkrar ölçüləcəkdir. Onun balans dəyəri ilə ədalətli dəyəri arasındakı fərq 62(b) maddəyə uyğun olaraq uçota alınacaqdır.
59. Ödəniş müddətinə qədər saxlanılan investisiyanın cüzi məbləğindən daha çox hissəsinin satışı və ya yenidən təsnifləşdirilməsi 11-ci maddədə müəyyən olunmuş şərtlərdən hər hansı birinə uyğun gəlmədiyi zaman, bu cür investisiya satış üçün mövcud olan investisiya kimi yenidən təsnifləşdirilməlidir. Bu cür təkrar təsnifatlaşdırmada onların balans dəyəri ilə ədalətli dəyəri arasındakı fərq 62(b)maddəyə uyğun olaraq uçota alınacaqdır.
60. Əgər maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliyi üçün etibarlı bir qiymətləndirmə, əvvəllər onlar üçün belə bir qiymətləndirmənin tapılmamasına baxmayaraq tapılırsa və əgər etibarlı qiymətləndirmə tapıldığı təqdirdə aktiv və öhdəliyin ədalətli dəyərdə qiymətləndirilməsi tələb olunursa (bax: 49(c) və 50-ci maddələr), aktiv və ya öhdəlik ədalətli dəyərdə yenidən qiymətləndiriləcək və onların balans dəyəri ilə ədalətli dəyəri arasındakı fərq 62-ci maddəyə uyğun olaraq uçota alınacaqdır.
61. Məqsəd və qabiliyyətdəki baş verən dəyişikliklərin nəticəsində və ya ədalətli dəyərin etibarlı qiymətləndirilməsi artıq mümkün olmadığı (bax: 49(c) və 50-ci maddələr) nadir şərtlərə və ya 11-ci maddəyə istinad edilən "əvvəlki iki maliyyə ilinin" artıq başa çatdığına görə maliyyə aktivini və ya maliyyə öhdəliyini ədalətli dəyərə nisbətən maya dəyəri və ya amortizasiya dəyərində qiymətləndirilməsi daha münasib olur, maliyyə aktivinin və ya maliyyə öhdəliyinin həmin tarixə ədalətli dəyərlə əks olunan balans məbləği onun tətbiq edilə bilən yeni maya dəyəri və ya amortizasiya dəyərində çevrilir. 62(b) maddəsinə uyğun olaraq kapitalda birbaşa tanınan aktivə aid hər hansı əvvəlki mənfəət və ya zərərlər aşağıdakılar kimi uçota alınacaqdır:
- (a) Müddəti təyin olunmuş maliyyə aktivinə münasibətdə, mənfəət və ya zərərlər effektiv faiz dərəcəsi metodundan istifadə olunaraq ödəmə müddəti başa çatana qədər saxlanılmış investisiyanın qalan ömründə mənfəət və ya zərərlər silinməlidir. Yeni amortizasiya dəyəri yekun məbləğ arasındakı hər hansı fərq maliyyə aktivinin qalan fəaliyyət müddətində mükafatın və diskontun amortizasiyasına oxşar olaraq effektiv faiz dərəcəsi metodundan istifadə olunaraq silinməlidir. Əgər maliyyə aktivi nəticə etibarilə dəyərdən düşərsə, kapitalda birbaşa tanınmış hər hansı mənfəət və ya zərər 74-cü maddəyə uyğun olaraq mənfəət və ya zərərdə tanınır;
  - (b) Müddəti təyin olunmamış maliyyə aktivinə münasibətdə, mənfəət və ya zərər maliyyə aktivi satılana və ya başqa cür istifadə olunana qədər kapitalda qalacaqdır, bu zaman o, mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır. Əgər maliyyə aktivi nəticə etibarilə dəyərdən düşərsə, kapitalda birbaşa tanınmış hər hansı əvvəlki mənfəət və ya zərər 74-cü maddəyə uyğun olaraq mənfəət və ya zərərdə tanınır.

Mənfəət və zərərlər

62. Hedcinq münasibətlərinin (bax: 97-111-ci maddələr) bir hissəsi olmayan maliyyə aktivinin və ya maliyyə öhdəliyinin ədalətli dəyərində baş verən dəyişiklikdən yaranan mənfəət və zərərlər aşağıdakı kimi tanınacaqdır:

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

- (a) Mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyəri ilə hesablanmış kimi təsnifləşdirilən maliyyə aktivini və ya maliyyə öhdəliyi ilə bağlı mənfəət və zərərlər, mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır;
  - (b) Satış üçün mövcud olan maliyyə aktivinin silinməsinə qədər baş vermiş mənfəət və zərərlər, dəyərdən düşmə zərərləri və xarici valyutadakı məzənnə fərqləri istisna olmaqla, birbaşa kapitalda tanınmalıdır. Aktivin tanınması dayandırılarkən (silinərkən) əvvələr kapitalda tanınmış kumulativ mənfəət və zərərlər mənfəət və ya zərərdə tanınmalıdır. Buna baxmayaraq, effektiv faiz metodundan (bax: 11-ci maddə) istifadə edərək hesablanmış faiz mənfəət və ya zərərdə (bax: "Birja əməliyyatları üzrə gəlirlər" adlı İctimai Sektor üçün 9 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartı) tanınır. Satış üçün mövcud olan kapital aləti ilə bağlı dividendlər təşkilatın ödənişi almaq hüququ (bax: İctimai Sektor üçün 9 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartı) yarananda mənfəət və ya zərərdə tanınır.
63. Amortizasiya edilmiş dəyəri ilə qiymətləndirilən maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəliklərindən yaranan mənfəət və zərərlər mənfəət və ya zərərdə tanınır. Bu dəyərdən düşmə, tanınmanın dayandırılması və ya amortizasiya prosesi zamanı baş verir. Amma hədcinq edilmiş maddələr (bax: 85-92-ci maddələr) olan maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəlikləri üçün mənfəət və ya zərərin uçotu 97-111-ci maddələrdə də verildiyi kimi aparılacaqdır.
64. Əgər təşkilat ödəniş tarixi əsasında uçot metodundan (bax: 41-ci maddə) istifadə edərək maliyyə aktivini tanıyarsa, alış-satışın baş verdiyi tarix ilə hesabat tarixi arasındakı dövr ərzində əldə olunmuş aktivin ədalətli dəyərində baş verən hər hansı dəyişiklik maya dəyəri ilə və ya amortizasiya dəyərində qiymətləndirilən aktivlər üçün tanınmır (dəyərdən düşmə ilə bağlı zərərlər istisna olaraq). Amma ədalətli dəyərdə qiymətləndirilən aktivlər üçün ədalətli dəyərdə baş vermiş dəyişiklik 62-ci maddəyə uyğun olaraq mənfəət və ya zərərdə, ya da kapitalda tanınacaqdır.

Maliyyə aktivləri üzrə dəyərdən düşmə və ümitsiz borclar

65. Təşkilat hər bir hesabat tarixinə maliyyə aktivinin və ya maliyyə aktivləri qrupunun dəyərdən düşməsi haqqında hər hansı obyektiv sübutun olub-olmamağını müəyyən edəcəkdir. Əgər hər hansı belə sübut mövcuddursa, onda təşkilat istənilən dəyərdən düşmə zərərinin məbləğini müəyyən etmək üçün 70-ci maddəni (amortizasiya edilmiş dəyəri ilə qiymətləndirilən maliyyə aktivləri üçün), 73-cü maddəni (ilkin dəyərlə qiymətləndirilən maliyyə aktivləri üçün) və 74-cü maddəni (satış üçün mövcud olan maliyyə aktivləri üçün) tətbiq edəcəkdir.
66. Bir maliyyə aktivini və ya bir qrup maliyyə aktivini yalnız və yalnız o zaman dəyərdən düşür və dəyərdən düşmə zərərləri baş verir ki, həmin aktivin ilkin tanınmasından sonra baş vermiş bir və ya daha çox hadisənin ("zərər hadisəsi") nəticəsi kimi dəyərdən düşmə haqqında obyektiv sübut olsun və həmin zərər hadisəsinin (və ya hadisələrinin) düzgün qiymətləndirilə bilən həmin maliyyə aktivinin və ya maliyyə aktivləri qrupunun qiymətləndirilmiş gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinə təsiri olsun. Dəyərdən düşməyə səbəb olmuş ayrıca hadisənin eyniləşdirilməsinə icazə vermək mümkün deyil. Xüsusən də, bəzi hadisələrin birləşmiş effektləri dəyərdən düşməyə səbəb olmuş olarsa. Gələcək hadisələrin nəticəsi kimi gözlənilən zərərlər, necə baş verməsindən asılı olmayaraq, tanınmır. Maliyyə aktivini və ya aktivlər qrupunun qiymətdən düşməsi haqqında olan obyektiv sübut müşahidə oluna bilən faktlara

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

daxildir, həmin faktlar aşağıdakı zərər hadisələri barəsində həmin aktivin sahibinin diqqətini cəlb edir:

- (a) Emitent və öhdəlik götürənin əhəmiyyətli dərəcədə maliyyə çətinliyi;
  - (b) Faiz borcu və ya əsas ödənişlər ilə bağlı öhdəliyin yerinə yetirilməməsi yaxud gecikmə kimi müqavilənin pozulması;
  - (c) Borc alanın maliyyə çətinliyi ilə əlaqədar borc verən tərəfindən ona müəyyən güzəştlərin verilməsi;
  - (d) Borc alanın iflası uğraması və ya maliyyə cəhətdən yenidən təşkil olunması ehtimalı;
  - (e) Maliyyə çətinliyi üzündən həmin maliyyə aktivini üçün fəal bazarın yox olması; və ya
  - (f) Bir qrup maliyyə aktivlərindən həmin aktivlərin ilkin tanınmasından bəri qiymətləndirilmiş gələcək pul vəsaitləri hərəkətlərində gözlənilən azalmanın mövcudluğunu göstərən müşahidə oluna bilən məlumat, baxmayaraq ki, həmin azalma qrupdakı fərdi maliyyə aktivləri ilə, o cümlədən aşağıdakılar daxil olmaqla hələ eyniləşdirilə bilməz:
    - (i) Qrupdakı borc alanların borcu ödəmə qabiliyyətlərində baş vermiş mənfi dəyişikliklər (məs. Kredit limitinə çatmış və minimum aylıq məbləğ ödəyən borc götürənlərin gecikdirilmiş ödənişlərinin artım miqdarı və ya kredit kartlarının artım miqdarı); və ya
    - (ii) Qrupun tərkibinə daxil olan aktivlərdəki çatışmamazlıqlarla əlaqəsi olan milli və yerli iqtisadi vəziyyətlər (məs. borc alanların olduqları coğrafi ərazilərdə işsizlik səviyyəsindəki artım, müvafiq ərazidə girov qoyulan əmlak qiymətlərinin azalması, neft istehsalçılarına verilən borc aktivləri üçün neft qiymətlərindəki azalma, ya da qrupdakı borc alanlara təsir edən sənaye şəraitlərindəki arzu olunmaz dəyişikliklər).
67. Təşkilatın maliyyə alətlərinin daha açıq (ictimai) şəkildə alınib-satılmamağı səbəbindən fəal bazarın mövcud olmaması dəyərdən düşmənin əsasını təşkil etmir. Təşkilatın kredit reytingi (borcu ödəmə qabiliyyətinin) aşağı düşməsi, öz özlüyündə, dəyərdən düşmə sübutu deyildir, buna baxmayaraq digər mümkün məlumatlarla tutuşdurulan zaman o, dəyərdən düşmə sübutu ola bilər. Maliyyə aktivinin ədalətli dəyərinin onun maya dəyərindən və ya amortizasiya dəyərindən aşağı düşməsi zəruri dəyərdən düşmə sübutu deyildir. (məsələn, risksiz faiz dərəcəsində artımın baş verməsi nəticəsində yaranan borc alətində investisiyanın ədalətli dəyərinin aşağı düşməsi).
68. 66-cı maddədə verilmiş halların növlərinə əlavə olaraq, kapital alətindədəki investisiya üçün dəyərdən düşmənin obyektiv sübutu özündə texnoloji, bazar, iqtisadi və hüquqi mühitdə (bu şəraitdə emitent kapital alətindədəki investisiyanın dəyərinin bərpa oluna bilməyəcəyini işləyib hazırlayır və göstərir) baş vermiş mənfi təsirlə yaranan əhəmiyyətli dəyişikliklər haqqında məlumatları cəmləşdirir. Kapital alətindədəki investisiyanın ədalətli dəyərində əhəmiyyətli və ya uzun müddətli azalma da dəyərdən düşmənin obyektiv sübutudur.
69. Bəzi hallarda maliyyə aktivinin dəyərdən düşməsindən dəyən zərərin məbləğini hesablamaq üçün tələb olunmuş müşahidə olunan məlumat məhdudlaşdırıla bilər və ya cari şərtlərə bir daha uyğun olmaya bilər. Belə hallarda təşkilat hər hansı dəyərdən düşmədən dəyən zərərin məbləğini hesablamaq üçün özünün sınırlanmış həll üsulundan istifadə edir. Eynilə təşkilat mövcud duruma təsir etməkdən ötrü bir qrup maliyyə aktivinə aid müşahidə oluna bilən faktları nizama salmaq üçün də özünün sınaqdan çıxmış həll üsulundan istifadə edir. Düzgün

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

qiymətləndirmələrdən istifadə olunması maliyyə hesabatlarının hazırlanmasının əsas hissəsidir və onların etibarlılığını sarsıtmır.

Amortizasiya edilmiş dəyəri ilə uçota alınan maliyyə aktivləri

70. Əgər amortizasiya edilmiş dəyəri ilə uçota alınan kreditlərin, debitor borclarının və ya ödəniş müddətinə qədər saxlanılan investisiyanın dəyərdən düşməsinə aid obyektiv sübut varsa, dəyərdən düşmə zərərin məbləği aktivin balans dəyəri ilə maliyyə aktivinin ilkin effektiv faiz dərəcəsi (bu effektiv faiz dərəcəsi metodu ilkin tanınmada hesablanır) metodu ilə diskontlaşdırılmış gələcək pul vəsaitlərinin hazırkı dəyəri arasındakı fərq kimi (məruz qalmamış gələcək kredit (borc) zərərləri istisna olaraq) qiymətləndirilir. Aktivin balans dəyəri ya birbaşa ya da ehtiyat hesabını istifadə edərək azaldılacaqdır. Dəyərdən düşmə zərərin məbləği mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır.
71. Təşkilat birinci növbədə əhəmiyyətli olan maliyyə aktivləri üçün ayrı-ayrılıqda və əhəmiyyətli olmayan maliyyə aktivləri üçün ayrı-ayrılıqda və ya kollektiv şəkildə dəyərdən düşmə ilə bağlı obyektiv sübutun olub-olmamağını müəyyən edir (bax: 66-cı maddə). Əgər təşkilat müəyyən edirsə ki, fərdi olaraq qiymətləndirilmiş maliyyə aktivinin dəyərdən düşməsi haqqında heç bir obyektiv sübut yoxdur, əhəmiyyətli olub-olmamağından asılı olmayaraq o, həmin aktiv eyni kredit (borc) riski xüsusiyyətləri ilə maliyyə aktivləri qrupuna daxil edir və onların ümumi şəkildə dəyərdən düşməsinə təyin edir. Dəyərdən düşmədən dəyən zərərləri tanınan və ya tanınmaqda davam edən dəyərdən düşmə üçün fərdi şəkildə müəyyən olunan aktivlər ümumi qiymətləndirmənin tərkibinə daxil edilmir.
72. Əgər növbəti bir dövrdə dəyərdən düşmədən dəyən zərərlərin məbləği aşağı düşərsə və bu azalma dəyərdən düşmənin tanınmasından sonra baş verən hadisə ilə obyektiv şəkildə əlaqələndirilə bilsə (debitorun kredit reytinginin (ödəmə qabiliyyətinin) təkmilləşdirilməsi kimi), əvvəlcədən tanınmış dəyərdən düşmədən dəyən zərərlərin ya birbaşa, ya da ehtiyat hesabına düzəliş etməklə geri qaytarılacaqdır. Bu geri qaytarılma maliyyə aktivinin balans dəyərinin onun dəyərdən düşməsi baş vermədiyi halda olacaq amortizasiya edilmiş dəyərini aşmamalıdır. Dəyərdən düşmə zərərinin geri qaytarılması mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır.

İlkin dəyərlə uçota alınan maliyyə aktivləri

73. Əgər bazar qiyməti olmayan kapital alətləri və ya törəmə aktivləri (kapital aləti ilə əlaqəli və bu cür qiyməti müəyyən olunmamış kapital alətinin təqdim edilməsi ilə uçota salınan nizamla salınmalıdır) ilə bağlı dəyərdən düşmədən dəyən zərərinin baş verməsi barədə obyektiv sübut varsa, dəyərdən düşmə zərərinin məbləği maliyyə aktivinin balans dəyəri və oxşar bir maliyyə aktivləri üçün cari bazar faizi dərəcəsi ilə diskontlaşdırılmış gözlənilən gələcək pul vəsaitinin hazırkı dəyəri arasındakı fərq kimi qiymətləndirilir (bax: 49(c) maddə). Bu cür dəyərdən düşmədən dəyən zərərlər geri qaytarılır.

Satış üçün mövcud olan maliyyə aktivləri

74. Satış üçün mövcud olan maliyyə aktivinin ədalətli dəyərindəki azalma kapitalda birbaşa tanınan və aktivin dəyərdən düşməsi haqqında obyektiv sübut olan zaman (bax: 66-cı

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

maddə), kapitalda birbaşa tanınmış ümumi (toplanmış) zərər kapitaldan çıxarılacaq və mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır.

75. 74-cü maddəyə əsasən kapitaldan çıxarılmış və mənfəət və ya zərərdə tanınan ümumi (toplanmış) zərərin məbləği, mənfəət və ya zərərdə əvvəlcədən tanınmış həmin maliyyə aktivindəki hər hansı dəyərdən düşmədən dəyən zərər çıxıldıqdan sonra əldə olunan dəyərlə (hər hansı əsas geri ödənişin və amortizasiyanın xalis həcmi) mövcud olan ədalətli dəyər arasındakı fərqdən ibarət olacaqdır.
76. Satış üçün mövcud olan kapital alətində mənfəət və ya zərərdə tanınmış dəyərdən düşmə zərərləri mənfəət və ya zərər vasitəsilə geri qaytarılmayacaqdır.
77. Əgər növbəti bir dövrdə satış üçün mövcud olan kimi təsnifləşdirilən borc alətinin ədalətli dəyəri artırsa və bu artım dəyərdən düşmədən dəyən zərəri mənfəət və ya zərərdə tanıyandan sonra baş verən hadisə ilə obyektiv şəkildə əlaqələndirilə bilsə, onda dəyərdən düşmə zərərləri geri qaytarılmalıdır.

Hedcinq

78. Əgər 93-96-cı maddələrdə göstəriləyi kimi hedcinq aləti və hedcinq edilmiş maddə arasında müəyyən olunmuş hedcinq əlaqəsi varsa, hedcinq alətindəki və hedcinq edilmiş maddədəki mənfəət və ya zərərin uçotu 97-111-ci maddələrə uyğun aparılacaqdır.

Hedcinq alətləri

İxtisaslaşan alətlər

79. Bu Standart törəmə alətin bəzi yazılı opsiya istisna olunmaqla 96-cı maddənin müddəalarında təsbit olunmuş hedcinq aləti kimi göstərilə bildiyi şərtləri məhdudlaşdırmır. Bununla belə, qeyri-törəmə maliyyə aktivi və ya qeyri-törəmə maliyyə öhdəliyi yalnız xarici valyuta mübadiləsi riskinin hedcinqi üçün hedcinq aləti kimi təyin oluna bilər.
80. Hedcinq uçotu məqsədləri üçün yalnız hesabat verən təşkilatdan kənar bir tərəfə daxil olan alətlər (yəni, haqqında hesabat verilən qrup, seqment və ya fərdi təşkilatdan kənar) hedcinq alətləri kimi təyin oluna bilər. Buna baxmayaraq, birləşmiş qrup daxilində fərdi təşkilatlar və ya təşkilat daxilindəki bölmələr qrup daxilindəki digər təşkilatlar ilə və ya təşkilat daxilindəki bölmələrlə hedcinq əməliyyatlarına girə bilərlər, hər hansı bu cür qrup daxili əməliyyatlar birləşdirilmə ilə bağlı aradan qaldırılır. Buna görə də, bu cür hedcinq əməliyyatları qrupun birləşmiş maliyyə hesabatlarındakı hedcinq uçotuna uyğun gəlmir. Bununla belə, onlar qrup daxilindəki fərdi təşkilatların fərdi və ya ayrıca maliyyə hesabatlarındakı və ya onların fərdi təşkilatın və ya haqqında hesabat verilən seqmentin xaricində olduğunu əvvəlcədən müəyyən etmiş seqment hesabatındakı hedcinq uçotuna uyğun gələ bilər.

Hedcinq alətlərinin təyinatı

81. Bütünlükdə hedcinq aləti üçün normal olaraq adi ədalətli dəyər ölçüsü var və ədalətli dəyərdəki dəyişikliklərə səbəb olan amillər biri-birindən asılıdır. Bu yolla bütünlükdə hedcinq aləti üçün təşkilat tərəfindən hedcinq əlaqəsi təyin olunur. Yalnız icazə verilmiş istisnalar aşağıdakılardır:

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

- (a) Opsion müqaviləsinin həqiqi dəyərinin və məzənnə fərqi (müvəqqəti) dəyərinin biri-birindən ayrılması və yalnız opsionun həqiqi dəyərindəki dəyişikliyin hedcinq aləti kimi təyin olunması və onun məzənnə fərqi dəyərindəki dəyişikliyin çıxılması; və
- (b) Forvard müqaviləsinin faiz elementinin və spot (nağd hesablaşma) qiymətinin biri-birindən ayrılması.

Bu istisnalara icazə verilir, çünki opsionun həqiqi dəyəri və forvard müqaviləsi ilə bağlı mükafat adətən müstəqil şəkildə qiymətləndirilə bilər. Həm həqiqi dəyəri, həm də opsion müqavilənin müvəqqəti dəyərini müəyyən edən dinamik hedcinq strategiyası hedcinq uçuotu hüququnu təyin edə bilər.

- 82. Tam hedcinq alətinin şərti məbləğin 50 faizi kimi bir hissəsi, hedcinq əlaqəsindəki hedcinq aləti kimi təyin oluna bilər. Bununla belə, hedcinq əlaqəsi yalnız hedcinq alətinin verilməmiş olaraq qaldığı zaman kəsiyinin bir hissəsində təyin oluna bilməz.
- 83. Xüsusi hedcinq aləti birdən çox risk növünün hedcinqi kimi təyin oluna bilər. Bu zaman nəzərə alınmışdır ki, (a) hedcinq edilmiş risklər tamamilə eyniləşdirilə bilər; (b) hedcinqin səmərəliliyi nümayiş etdirilə bilər; və (c) müxtəlif risk vəziyyətlərinin və hedcinq alətinin spesifik təyinatının olduğuna zəmanət vermək mümkündür.
- 84. İki və daha artıq törəmə alətlər və ya onların hissələrinə (və ya valyuta riskinin hedcinqinə münasibətdə, iki və ya daha artıq qeyri-törəmə alətləri və ya onların hissələri, ya da törəmə və qeyri-törəmə alətlərin vəhdəti və ya onların hissələri), bəzi törəmə alətlərdən yaranan risk(lər) və bu risklərin əvəzləşdirildiyi (əvəzləşdirildikləri) zaman digərlərindən yaranan risk(lər) daxil edilməklə birləşmə şəklində baxıla və hedcinq aləti kimi birgə şəkildə təyin oluna bilər. Halbuki, minimum və maksimum faiz dərəcəsi və ya yazılmış opsionu və alınmış opsionu birləşdirən digər törəmə alət, faktiki olaraq əgər o xalis yazılı opsiondursa (netto tarif əldə olunmuş), hedcinq aləti funksiyasını daşımır. Eynilə, yalnız iki və daha artıq alətlərdən heç biri yazılı opsion və ya xalis yazılı opsion deyilsə, onlar (və ya onların hissələri) hedcinq aləti kimi təyin oluna bilər.

Hedcinq edilmiş maddələr

İxtisaslaşan maddələr

- 85. Hedcinq edilmiş maddə tanınmış hər hansı aktiv və ya öhdəlik, tanınmamış sərt öhdəliyi, yüksək ehtimalla proqnozlaşdırılan əməliyyat və ya hər hansı xarici əməliyyatdakı xalis investisiya ola bilər. Həmin hedcinq edilmiş maddə (a) ayrıca bir aktiv, öhdəlik, sərt öhdəliyi, yüksək ehtimalla proqnozlaşdırılan əməliyyat və ya hər hansı xarici əməliyyatdakı xalis investisiya, (b) eyni risk xüsusiyyətləri ilə bir qrup aktivlər, öhdəliklər, sərt öhdəlikləri, yüksək ehtimalla proqnozlaşdırılan əməliyyatlar və ya xarici əməliyyatlardakı xalis investisiyalar və ya (c) yalnız faiz dərəcəsi riskinin portfel hedcinqində olan, hedcinq edilərək riski azaldan maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəlikləri portfelinin bir hissəsi ola bilər.
- 86. Ödəmə müddəti başa çatana qədər saxlanılmış investisiya, investisiya kimi təyin olunduğundan faiz dərəcəsi riskinə və ya borcun vaxtından əvvəl ödənişi ilə bağlı riskə münasibətdə hedcinq edilmiş maddə ola bilməz. Lakin xarici valyuta mübadiləsi məzənnəsindəki dəyişikliklərdən irəli gələn risklərə və kredit riskinə gəldikdə isə, ödəmə müddəti başa çatana qədər saxlanılmış investisiya hedcinq edilmiş maddə ola bilər.

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

87. Hedcinq uçotu məqsədləri üçün yalnız aktivlər, öhdəliklər, sərt öhdəlikləri və ya yüksək ehtimalla proqnozlaşdırılan əməliyyat (təşkilat daxilindən kənar baş verən əməliyyatlar) hedcinq edilmiş maddələr kimi təyin oluna bilər. Bu ondan irəli gəlir ki, hedcinq uçotu qrupun birləşmiş maliyyə hesabatlarında deyil, yalnız eyni qrupdakı təşkilat və seqmentlərin fərdi və ya ayrıca maliyyə hesabatlarında olan həmin təşkilatlar və ya seqmentlər arasındakı əməliyyatlara tətbiq edilə bilər (İSBMUS 35-də müəyyən olunmuş investisiya şirkətinin konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarından başqa, hansılarda ki investisiya şirkəti ilə nəzarət olunan müəssisələr arasında mənfəət və ya zərərdə əks olunan ədalətli dəyərlə ölçülən əməliyyatlar ləğv olunmur). İstisna hal kimi, qrupdaxili pul maddəsinin (məsələn, iki törəmə təşkilat arasında kreditör/debitör borclar) xarici valyuta riski "Xarici Valyuta Məzənnələrində Dəyişikliklərin Uçotu" adlı İctimai Sektor üçün 4 № li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına uyğun olaraq konsolidə ilə bağlı tamamilə kənar edilməyən xarici valyutanın mübadilə məzənnəsinin mənfəət və zərərinin baş verməsi ilə nəticələndiyi təqdirdə birləşmiş maliyyə hesabatlarındakı hedcinq edilmiş maddə kimi təyin oluna bilər. İctimai Sektor üçün 4 № li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına uyğun olaraq, qrupdaxili pul maddələri ilə bağlı xarici valyutanın mübadilə məzənnəsindən mənfəət və zərərlər qrupdaxili pul maddəsi müxtəlif funksional valyutaları olan iki qrup təşkilat arasında alınıb-satılan zaman konsolidə ilə bağlı tamamilə kənar edilmir. Əlavə olaraq, yüksək ehtimalla proqnozlaşdırılan qrup daxili əməliyyatın xarici valyuta riski, əməliyyatı aparan təşkilatın əməliyyat valyutasından fərqli valyutada həmin əməliyyatı aparması və xarici valyuta riskinin birləşdirilmiş mənfəət və ya zərəre təsir edəcəyi təqdirdə birləşmiş maliyyə hesabatlarında hedcinq edilmiş maddə kimi ixtisaslaşa bilər.

Maliyyə maddələrinin hedcinq edilmiş maddələr kimi təyin olunması

88. Əgər hedcinq edilmiş maddə maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəliydirsə, səmərəliliyin qiymətləndirilməsi üçün öz pul vəsaitlərinin yalnız bir hissəsi ilə və ya ədalətli dəyerdə (bir və ya daha artıq seçilmiş müqaviləyə əsaslanan pul vəsaitlərinin hərəkəti və ya onların hissələri və ya ədalətli dəyərin faiz nisbəti kimi) əlaqələndirilmiş risklərə münasibətdə o, hedcinq edilmiş maddə ola bilər. Məsələn, faiz gəliri gətirən aktivin və ya faiz gəliri gətirən öhdəliyin açıq faiz dərəcəsinin (vəziyyəti) müəyyən edilə bilən və müstəqil qiymətləndirilə bilən hissəsi hedcinq edilmiş risk kimi (hedcinq edilmiş maliyyə alətinin ümumi açıq faiz dərəcəsinin (vəziyyətində) tərkib hissəsini təşkil edən risksiz faiz dərəcəsi və ya başlangıç faiz dərəcəsi kimi) göstərilə bilər.
89. Maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəlikləri portfelinin faiz dərəcəsi qoyuluşunun ədalətli dəyər hedcinqindəki (və yalnız belə bir hedcinqdə) hedcinq edilmiş hissə fərdi aktivlər ilə (və ya öhdəliklərlə) müqayisədə valyuta məbləği (məsələn, dollar, avro, funt və ya rend məbləğində) ilə göstərilə bilər. Risklərin idarə edilməsi məqsədilə həmin portfel aktivləri və öhdəlikləri əhatə edə bilməsinə baxmayaraq təyin edilmiş məbləğ aktivlərin məbləği və ya öhdəliklərin məbləğidir. Aktivlər və öhdəliklər daxil olmaqla təmiz məbləğin göstərilməsinə icazə verilmir. Müvafiq təşkilat təyin olunmuş bu məbləglə əlaqəsi olan faiz dərəcəsinin dəyişməsindən yaranan riskin bir hissəsini hedcinq edə bilər. Məsələn, əvvəlcədən ödənilməli olan aktivlərdən ibarət portfelin hedcinq edilməsi halında, təşkilat müqaviləyə nisbətən daha çox gözlənilən yenidən qiymətin əmələ gəlməsi tarixləri əsasında hedcinq edilmiş faiz dərəcəsinə dəyişikliklə əlaqədar ədalətli dəyerdə olan dəyişikliyi hedcinq edə bilər. Hedcinq edilmiş hissə gözlənilən yenidən qiymətləndirmə tarixlərinə əsaslanan zaman həmin gözlənilən yenidən qiymətləndirmə tarixlərində hedcinq edilmiş faiz dərəcəsinə dəyişikliklərin təsiri daxil ediləcəkdir, bu zaman hedcinq edilmiş maddənin ədalətli dəyərindəki dəyişiklik müəyyən olunur. Nəticə etibarilə, əgər əvvəlcədən ödənilə bilən maddələri özündə saxlayan portfel əvvəlcədən ödənilə bilməyən törəmə alətləri ilə hedcinq

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

edilirsə, əvvəlcədən ödəniş üçün nəzərdə tutulan həmin hedcinq edilmiş portfeldəki maddələrdə olan tarixlər yenidən baxılırsa, yaxud həqiqi əvvəlcədən ödəniş tarixləri nəzərdə tutulanlardan fərqlənirsə səmərəsizlik baş verir.

Qeyri-maliyyə maddələrinin hedcinq edilmiş maddələr kimi təyin olunması

90. Hedcinq edilmiş maddə qeyri-maliyyə aktivləri və ya qeyri-maliyyə öhdəliyi olduğu təqdirdə, pul vəsaitləri hərəkətinin müvafiq hissəsinin və ya xarici valyuta risklərindən fərqli xüsusi risklərlə əlaqədar olan ədalətli dəyərdəki dəyişikliklərin ayrılması və qiymətləndirilməsi ilə bağlı çətinlik olduğundan bu ya xarici valyuta riskləri üçün (a), ya da (b) bütün risklər üçün hedcinq olunmuş maddə kimi təyin olunacaqdır.

Maddələr qrupunun hedcinq edilmiş maddələr kimi təyin olunması

91. Əgər yalnız qrupdakı fərdi (xüsusi) aktivlər və ya fərdi (xüsusi) öhdəliklər hedcinq edilən kimi göstərilən risk təsirlərini bölüşdürsə, oxşar aktivlər və ya oxşar öhdəliklər qrup halında cəmlənəcək və hedcinq ediləcəkdir. Bundan başqa, qrupdakı hər bir ayrıca maddə üçün hedcinq edilmiş risklə əlaqədar ola bilən ədalətli dəyərdəki dəyişiklik maddələr qrupunun hedcinq edilmiş riski ilə əlaqədar ola bilən ədalətli dəyərdəki tam dəyişikliyə təqribi olaraq proporsional olması gözləniləcəkdir.

92. Təşkilat ədalətli dəyərdəki dəyişikliyi və ya hedcinq alətinin (və ya oxşar hedcinq alətləri qrupunun) və hedcinq edilmiş maddənin (və ya oxşar hedcinq edilmiş maddələr qrupunu) pul vəsaitlərinin hərəkətini müqayisə edərək hedcinqin səmərəliliyini müəyyən etdiyinə görə, spesifik hedcinq edilmiş maddəyə nisbətən hedcinq edilmiş alətini bütün netto-vəziyyətlə (yəni, eyni müddətlərlə faiz dərəcəsi (valyuta kursu) müəyyən edilmiş bütün aktivlərin və faiz dərəcəsi (valyuta kursu) müəyyən edilmiş bütün öhdəliklərin saldosu) müqayisə edilməsi hedcinq uçotuna aid olmur.

Hedcinq zamanı uçot

93. Hedcinq uçotu hedcinq alətinin və hedcinq edilmiş maddənin ədalətli dəyərinəki dəyişikliklərin mənfəət və ya zərər ilə bağlı bərpa edici effektlərini tanıyır.

94. Hedcinq əlaqələri üç növdə olur:

- (a) **Ədalətli dəyər hedcinqi:** tanınmış aktivin və ya öhdəliyin və ya tanınmamış sərt öhdəliyinin ədalətli dəyərinə dəyişikliklərə məruz qalmanın hedcinqi, ya da belə bir aktivin, öhdəliyin və ya sərt öhdəliyinin ciddi bir risklə bağlı ola bilən və mənfəət və ya zərəre təsir edə bilən müəyyənləşdirilmiş hissəsi;
- (b) **Pul vəsaitləri hərəkətinin hedcinqi:** pul vəsaitlərində dəyişkənliyə məruz qalmanın hedcinqi, o, (i) tanınmış aktiv və ya öhdəliklə (dəyişkən faiz dərəcəli borcdan bütün və ya qismən gələcək faiz ödənişləri kimi) əlaqələndirilən ciddi bir riskə ya da yüksək ehtimalla proqnozlaşdırılan əməliyyata aiddir və (ii) mənfəət və ya zərəre təsir edə bilər;
- (c) **İctimai Sektor üçün 4 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartında müəyyən olunduğu kimi xarici əməliyyatda xalis investisiyanın hedcinqi.**

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

95. Sərt öhdəliyin xarici valyuta riskinin hedcinqi ədalətli dəyər hedcinqi və ya pul vəsaitlərinin hedcinqi kimi uçota alma bilər.
96. Hedcinq əlaqəsi 97-111-ci maddələrə əsasən yalnız və yalnız aşağıdakı bütün şərtlər ödəniləndiyi təqdirdə hedcinq uçotu kimi müəyyən edilir.
- (a) Hedcinqin başlanğıcında hedcinq əlaqəsinin rəsmi qeydiyyatı və sənədləşdirilməsi və hedcinqi qəbul etməyə görə təşkilatın risklərin idarə edilməsi məqsədi və strategiyası durur. Bu sənədləşməyə hedcinq alətinin, hedcinq edilmiş alət və ya əməliyyatın müəyyən olunması, hedcinq edilən riskin xüsusiyyəti və hedcinq edilmiş riskə aid edilə bilən pul vəsaitləri və ya hedcinq edilmiş maddənin ədalətli dəyərindəki dəyişikliklərə məruz qalmanın əvəzi ödənilən zaman təşkilatın hedcinq alətinin səmərəliliyini necə təyin edəcəyi daxildir;
  - (b) Hedcinq edilmiş risklərə aid edilə bilən pul vəsaitlərindəki və ya ədalətli dəyərdəki dəyişikliklərin əvəz edilməsinə nail olunmasında həmin ciddi hedcinq əlaqələri üçün orijinal olaraq sənədləşdirilmiş risklərin idarə etmə strategiyasına uyğun şəkildə hedcinqin yüksək səmərə verəcəyi gözlənilir;
  - (c) Pul vəsaitlərinin hedcinqi üçün, hedcinq mövzusu olan proqnoz əməliyyatının reallaşa bilmə ehtimalı yüksək olmalı və nəticə etibarilə mənfəət və ya zərərə təsir edə bilən pul vəsaitlərindəki dəyişkənliyə məruz qalma nəzərə alınmalıdır;
  - (d) Hedcinqin səmərəliliyi düzgün şəkildə ölçülə bilər, yəni hedcinq edilmiş risklə və hedcinq alətinin ədalətli dəyəri bağlı olan hedcinq edilmiş maddənin pul vəsaitləri və ya ədalətli dəyəri düzgün şəkildə ölçülə bilər (bax: ədalətli dəyərin müəyyən edilməsi ilə bağlı təlimata dair 49 və 50-ci maddələr);
  - (e) Hedcinq fəaliyyətdə olan bazis əsasında təyin olunur və hedcinqin təyin edildiyi bütün maliyyə hesabatı dövrlərində sözün əsil mənasında, yüksək effektiv olması üçün təyin olunur.

Ədalətli dəyərin hedcinqi

97. Əgər bütün dövr ərzində ədalətli dəyərin hedcinqi 96-cı maddədəki hallara uyğun gəlirsə, o, aşağıda verilənlərə uyğun uçota alınacaqdır:
- (a) Hedcinq alətinin ədalətli dəyərdə (törəmə hedcinq aləti üçün) və ya onun İctimai Sektor üçün 4 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartına uyğun olaraq ölçülmüş balans dəyərində xarici valyuta komponenti ilə (qeyri-törəmə hedcinq aləti üçün) təkrar qiymətləndirilməsindən yaranan mənfəət və zərər, mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır; və
  - (b) Hedcinq edilmiş risklə bağlı olan hedcinq edilmiş maddədən mənfəət və zərər hedcinq edilmiş maddənin balans dəyərini nizama salacaq və mənfəət və ya zərərdə uçota alınacaqdır. Əgər hedcinq edilmiş maddə başqa cür qiymətləndirilərsə, bu maya dəyərində aid edilir. Əgər hedcinq edilmiş maddə satıla bilən maliyyə aktivdirsə, olan hedcinq edilmiş riskə aid edilə bilən mənfəət və zərərin tanınması mənfəət və ya zərərdə istifadə edilir.
98. Maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliyi portfelinin bir hissəsinin faiz dərəcəsinin dəyişməsinə məruz qalmasının ədalətli dəyər hedcinqi üçün (və yalnız bu cür hedcinqdə), 97(b) maddənin

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

tələbi hedcinq edilmiş maddəyə aid olan mənfəət və ya zərəri təqdim etməklə yerinə yetirilə bilər:

- (a) Hedcinq edilmiş maddənin hər hansı bir aktiv olduğu halda, müvafiq yenidən qiymətləndirmə dövrü üçün aktivlərə aid edilən ayrıca götürülmüş sətir maddəsində; və ya
- (b) Hedcinq edilmiş maddənin hər hansı bir öhdəlik olduğu halda, müvafiq yenidən qiymətləndirmə dövrü üçün öhdəliklərə aid edilən ayrı cə götürülmüş sətir maddəsində.

Yuxarıdakı (a) və (b) bəndlərində verilənlərə aid olan ayrıca sətir maddələri maliyyə aktivlərindən və maliyyə öhdəliklərindən sonra ifadə ediləcəkdir. Müvafiq olaraq onların aid olduqları aktivlərin və ya öhdəliklərin tanınması dayandırılarkən, bu sətir maddələrinə daxil edilən məbləğlər mühasibat uçotu balansından çıxarılacaqdır.

99. Yalnız hedcinq edilmiş maddəyə aid edilən ciddi risklər hedcinq olunarsa, hedcinq edilmiş risklə əlaqəsi olmayan hedcinq edilmiş maddənin ədalətli dəyərindəki tanınmış dəyişikliklər 62-ci maddəyə müvafiq olaraq tanınır.

100. Təşkilat 97-ci maddədə təfsilatı ilə göstərilmiş hedcinq uçotunu aşağıdakılar gözlənilməli təqdirdə dayandıracaqdır:

- (a) Hedcinq alətinin müddəti bitirsə və ya satılırsa, ləğv edilsə və ya fəaliyyət göstərsə (bu məqsədlə, hedcinq alətinin vaxtının uzadılması və ya bir başqa hedcinq aləti ilə əvəz edilməsi onun müddətinin bitməsi və ya ləğvi demək deyil, bir şərtlə ki, əgər bu cür əvəz etmə və ya müddətin uzadılması təşkilatın rəsmiləşdirilmiş hedcinq strategiyasının bir hissəsidirsə);
- (b) Bu hedcinq 96-cı maddədəki hedcinq uçotunun meyarlarına daha uyğun gəlmirsə; və ya
- (c) Təşkilat tanınmanı ləğv edirsə.

101. Effektiv faiz metodu tətbiq edilən (və ya, faiz dərəcəsi riskinin portfel hedcinqinin 97(b) maddədə verilən ayrıca götürülmüş balans sətiri maddəsinə münasibətində) hedcinq edilmiş maliyyə alətinin balans dəyəri ilə bağlı 98-ci maddədən irəli gələn hər hansı tənzimlənmə mənfəət və ya zərərdə amortizasiya olunacaqdır. Amortizasiya, tənzimlənmə mövcud olan kimi başlaya bilər və hedcinq edilən risklə bağlı olan onun ədalətli dəyərindəki dəyişikliklər üçün hedcinq edilmiş maddənin tənzimlənməsi dayanan andan gec olmayaraq başlanacaqdır. Həmin tənzimlənmə amortizasiyanın başladığı tarixdə yenidən hesablanmış effektiv faiz dərəcəsinə əsaslanır. Bununla belə, əgər, maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəlikləri portfelinin üzləşdiyi faiz dərəcəsinin ədalətli dəyər hedcinqinə münasibətdə (və yalnız belə bir hedcinqdə), təkrar hesablanmış effektiv faiz dərəcəsi istifadə edərək amortizasiya etmə real deyilsə, onda tənzimlənmə düz-xətt metodundan istifadə edilərək amortizasiya ediləcəkdir. Faiz dərəcəsi riskinin portfel hedcinqinə münasibətində maliyyə alətinin ödənilmə və ya, müvafiq yenidən qiymətləndirmə dövrünün başa çatma müddətində həmin tənzimlənmə tamamilə amortizasiya olunacaqdır.

102. Tanınmamış sətir öhdəliyi hedcinq edilmiş maddə kimi təyin olunan zaman, hedcinq edilmiş risklə bağlı olan sətir öhdəliyinin ədalətli dəyərindəki sonrakı ümumi (toplanmış) dəyişiklik mənfəət və ya zərərdə tanınmış (bax: 97-ci maddənin (b) bəndi) müvafiq mənfəət və zərərlə

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

aktiv və ya öhdəlik kimi tanınır. Hedcinq alətinin ədalətli dəyərindəki dəyişikliklər də mənfəət və ya zərərdə tanınır.

103. Ədalətli dəyərin hedcinqində hedcinq edilmiş maddə ilə bağlı aktiv əldə etmək və ya öhdəlik götürmək üçün təşkilat sərt öhdəliyinə daxil olduğu zaman, təşkilatın sərt öhdəliyindən irəli gələn nəticələri ilə bağlı aktiv və ya öhdəliyin ilkin balans dəyəri mühasibat uçotu balansında tanınmış hedcinq edilmiş risk ilə əlaqədar sərt öhdəliyinin ədalətli dəyərindəki ümumi (toplanmış) dəyişikliyin daxil edilməsi üçün tənzimlənir.

Pul vəsaitlərinin hərəkətinin hedcinqi

104. Əgər müvafiq dövr ərzində pul vəsaitləri hərəkətinin hedcinqi 96-cı maddədəki hallara uyğun gəlsə, o aşağıda verilənlər kimi uçota alınacaqdır:

(a) **Effektiv hedcinq kimi təyin olunan hedcinq alətindəki mənfəət və zərərin müəyyən olan hissəsi (bax: 96-cı maddə) kapitalda dəyişikliklər haqqındakı hesabatə (bax: İctimai Sektor üçün 1 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı) əsasən birbaşa kapitalda tanınacaqdır; və**

(b) **Hedcinq aləti üzrə mənfəət və zərərin effektiv olmayan hissəsi mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır.**

105. Daha təfsilatı ilə, pul vəsaitləri hərəkətinin hedcinqi aşağıdakı kimi uçota alınır:

(a) Hedcinq edilmiş maddə ilə əlaqələndirilmiş kapitalın ayrıca tərkib hissəsi aşağıdakıların kiçik bir qisminə uyğunlaşdırılır (mütləq məbləğlərlə):

(i) Hedcinqin başlanmasından etibarən hedcinq alətindən əldə edilən ümumi mənfəət və ya zərər; və

(ii) Hedcinqin başlanmasından etibarən hedcinq edilmiş maddədən gözlənilən gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinin ədalətli dəyərindəki (cari dəyərindəki) ümumi dəyişiklik;

(b) Hedcinq alətindən və ya onun müəyyən olunmuş tərkib hissəsindən (bu effektiv hedcinq deyil) hər hansı qalan mənfəət və zərər, mənfəət və ya zərərdə tanınır; və

(c) Əgər xüsusi hedcinq əlaqəsi üçün təşkilatın rəsmiləşdirilmiş riskin idarə olunması strategiyası hedcinqin səmərəliliyinin təyin edilməsindən hedcinq aləti ilə bağlı müvafiq pul vəsaitini və ya mənfəət və zərərinin spesifik hissəsini çıxarırsa (bax: 81, 82 və 96(a) maddələr), mənfəət və zərərin həmin çıxarılmış tərkib hissəsi 62-ci maddəyə uyğun olaraq tanınır.

106. Əgər proqnoz əməliyyatının hedcinqi, nəticə etibarı ilə maliyyə aktivinin və ya maliyyə öhdəliyinin tanınması ilə başa çatırsa, 104-cü maddəyə uyğun olaraq kapitalda birbaşa tanınmış müvafiq mənfəət və zərərlər həmin dövrdə və ya əldə olunmuş aktivin və ya götürülmüş öhdəliyin mənfəət və ya zərəyə təsir etdiyi dövrdə (faiz gəliri və ya faiz xərcinin tanındığı dövrlərdəki kimi) mənfəət və ya zərəyə yenidən təsnifləşdirəcəkdir. Halbuki, əgər təşkilat kapitalda birbaşa tanınmış zərərin bir hissəsinin və ya onun hamısının gələcək bir və ya bir neçə dövrdə ödənilməyəcəyini gözləyirsə, həmin ödənilməsi gözlənilməyən məbləği müvafiq olaraq mənfəət və ya zərəyə yenidən təsnifləşdirəcəkdir.

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

107. Əgər proqnoz əməliyyatının hedcinqi, nəticə etibarı ilə qeyri-maliyyə aktivinin və ya qeyri-maliyyə öhdəliyinin tanınması ilə başa çatırsa, yaxud qeyri-maliyyə aktivini və ya qeyri-maliyyə öhdəliyi üçün proqnoz əməliyyatı hedcinq uçotu tətbiq olunan ədalətli dəyər üçün sərt öhdəliyə çevrilirsə, bu zaman həmin təşkilat aşağıdakı (a) və ya (b)-ni qəbul etməlidir:
- (a) O, həmin dövrdə və ya əldə edilmiş aktivin və ya götürülmüş öhdəliyin mənfəət və ya zərərə təsir etdiyi dövrlərdə (amortizasiya xərcinin və ya satış dəyərinin tanındığı dövrlərdəki kimi) 104-cü maddəyə uyğun olaraq kapitalda birbaşa tanınmış əlaqədar mənfəət və zərərləri müvafiq olaraq mənfəət və ya zərərdə yenidən təsnifləşdirir. Halbuki, əgər təşkilat kapitalda birbaşa tanınmış zərərin bir hissəsinin və ya onun hamısının gələcək bir və ya bir neçə dövrdə ödənilməyəcəyini gözləyirsə, o ödənilməsi gözlənilməyən məbləği müvafiq olaraq mənfəət və ya zərərə yenidən təsnifləşdirəcəkdir;
  - (b) O, 104-cü maddəyə uyğun olaraq kapitalda birbaşa tanınmış müvafiq mənfəət və zərərləri silir və onları aktiv və ya öhdəliyin ilkin dəyərinə və ya digər balans dəyərinə daxil edir.
108. Təşkilat 107-ci maddədə olan ya (a), ya da (b) bəndlərini özünün uçot siyasəti kimi qəbul etməlidir və onu 107-ci maddə ilə əlaqəsi olan bütün hedcinqlərə tətbiq etməlidir.
109. 106 və 107-ci maddələrdə əhatə olunmuş pul vəsaitləri hərəkətinin hedcinqindən başqa digər pul vəsaitləri hərəkətinin hedcinqi üçün, kapitalda birbaşa tanınmış məbləğlər həmin dövrdə və ya mənfəət və ya zərərə təsir edən hedcinq edilmiş proqnoz əməliyyatları dövrlərində mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır.
110. Təşkilat 104-109-cu maddələrdə təfsilatı ilə göstərilmiş hedcinq uçotunu aşağıdakılar gözlənilmədiyi təqdirdə dayandıracaqdır
- (a) Hedcinq alətinin müddəti bitir və ya satılır, məhv edilir və ya işə salınır (əgər bu cür əvəz olunma və ya müddətin uzadılması təşkilatın rəsmiləşdirilmiş hedcinq strategiyasının bir hissəsidirsə, bu məqsədlə, hedcinq alətinin müddətinin uzadılması və ya başqa bir hedcinq aləti ilə əvəz olunması onun müddətinin başa çatması və ya ləğv edilməsi demək deyil). Bu halda, hedcinqin aktiv olduğu dövrdən kapitalda birbaşa tanınmış kimi qalan hedcinq alətindən olan ümumi mənfəət və zərər (bax: 104-cü maddənin (a) bəndi) proqnozlaşdırılmış əməliyyat baş verənə qədər kapitalda ayrıca şəkildə tanınmış olaraq qalacaqdır. Əməliyyatın baş verdiyi təqdirdə 106, 107 və ya 109-cu maddələr tətbiq edilir;
  - (b) Bu hedcinq 96-cı maddədəki hedcinq uçotuna aid olan meyarlara daha uyğun gəlmir. Bu halda, hedcinqin aktiv olduğu dövrdən kapitalda birbaşa tanınmış kimi qalan hedcinq alətindən olan ümumi mənfəət və zərər (bax: 104-cü maddənin (a) bəndi) proqnozlaşdırılmış əməliyyat baş verənə qədər kapitalda ayrıca şəkildə tanınmış olaraq qalacaqdır. Əməliyyatın baş verdiyi təqdirdə 106, 107 və ya 109-cu maddələr tətbiq edilir;
  - (c) Hedcinqin aktiv olduğu dövrdən kapitalda birbaşa tanınmış kimi qalan hedcinq aləti ilə bağlı istənilən əlaqəli ümumi mənfəət və zərər halında baş verməsi artıq gözlənilməyən proqnozlaşdırılmış əməliyyat mənfəət və ya zərərdə (bax: 104-cü maddənin (a) bəndi) tanınacaqdır. Artıq reallaşması o qədər də ehtimal olunmayan

MALİYYƏ ALƏTLƏRİ: TANINMA VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

proqnozlaşdırılmış əməliyyatın (bax: 96-cı maddənin (c) bəndi) baş verməsi hələ də gözlənilə bilər;

- (d) Təşkilat bu təyinatı ləğv edir. Proqnozlaşdırılmış əməliyyatın hedcinqi üçün, hedcinqin aktiv olduğu dövrdən kapitalda birbaşa tanınmış kimi qalan hedcinq alətindən olan ümumi mənfəət və zərər (bax: 104-cü maddənin (a) bəndi) proqnozlaşdırılmış əməliyyat baş verəndə və ya baş verməsi daha gözlənilməyənə qədər kapitalda ayrıca şəkildə tanınmış olaraq qalacaqdır. Əməliyyatın baş verdiyi təqdirdə 106, 107 və ya 109-cu maddələr tətbiq edilir. Əgər bu işin baş verməsi daha gözlənilmirsə, kapitalda birbaşa tanınmış ümumi mənfəət və zərər mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır;

Xalis investisiyaların hedcinqi

111. Xarici əməliyyat ilə bağlı xalis investisiyanın hedcinqi, xalis investisiyanın (bax: İctimai Sektor üçün 4 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartı) bir hissəsi kimi uçota alınmış pul maddəsinin hedcinqi daxil olmaqla, pul vəsaitləri hərəkətinin hedcinqinə uyğun şəkildə tanınacaqdır:

- (a) Effektiv hedcinq kimi təyin olunmuş hedcinq alətindəki mənfəət və zərərin müəyyən bir hissəsi (bax: 96-cı maddə) kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat (bax: İctimai Sektor üçün 4 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartı) əsasən kapitalda birbaşa tanınacaqdır (İctimai Sektor üçün 1 №-li Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartı); və
- (b) Səmərəsiz hissə mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır.

Kapitalda birbaşa tanınmış hedcinqin effektiv hissəsinə aid olan hedcinq alətindən əldə olunan mənfəət və zərər xarici əməliyyatların xaric olmasından əldə olunan mənfəət və ya zərərdə tanınacaqdır.

Keçid müddələri

112. (çıxarılmışdır)

113. (çıxarılmışdır)

114. (çıxarılmışdır)

115. (çıxarılmışdır)

116. (çıxarılmışdır)117. (çıxarılmışdır)

118. (çıxarılmışdır)
119. (çıxarılmışdır)
120. (çıxarılmışdır)
121. (çıxarılmışdır)

Qüvvəyə minmə tarixi

122. **Bu standartın qüvvəyə minməsi Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin müvafiq əmri ilə müəyyən edilir.**
123. Təşkilat bu qüvvəyə minmə tarixindən sonrakı maliyyə hesabatı məqsədləri üçün İSMUBS 33-də verilmiş mühasibatın hesablama metodunu qəbul etdikdə, bu Standart hesablama metodunun qəbul edilmə tarixini və ya bu tarixdən sonrakı dövrlərini əhatə edən təşkilatın illik maliyyə hesabatlarına tətbiq olunur.
- 123A. 2015-ci ilin yanvar ayında dərc olunmuş İSMUBS 33 sayəsində 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121 və 123-cü maddəyə düzəliş edildi. Təşkilat bu dəyişiklikləri 1 yanvar 2017 tarixindən sonra başlayan dövrlər üçün maliyyə hesabatlarında tətbiq etməlidir. Erkən tətbiqə icazə verilir. Əgər təşkilat İSMUBS 33-ü 1 yanvar 2017-dən öncə tətbiq edərsə, o bu dəyişiklikləri də eyni dövrdə tətbiq etməlidir.
- 123B. 2015-ci ilin yanvar ayında dərc olunmuş İSMUBS 35 və İSMUBS 37 sayəsində 4(a), 18, 87 maddələrinə düzəliş edildi. Təşkilat İSMUBS 35 və İSMUBS 37 tətbiq etdiyi zaman bu düzəlişi də tətbiq etməlidir.